

Ευριπίδου Ελένη

Πρόλογος

1^η Σκηνή

Τι ήταν ο πρόλογος στη αρχαία τραγωδία και ποιος ο λειτουργικός του ρόλος;

Πρόλογος κατά τον Αριστοτέλη είναι το κατά ποσόν μέρος της τραγωδίας που προηγείται τη παρόδου του Χορού. Με τον πρόλογο γίνεται εισαγωγή στο θέμα τη τραγωδίας. Με τον πρόλογο οι ήρωες, μόνοι τους πάνω στο λογείο, χωρίς τον Χορό, συστήνονται στους θεατές και τον κατατοπίζουν για τη υπόθεση γενικά. Δηλαδή δηλώνουν το όνομά τους, τα στοιχεία της προσωπικότητάς τους, την καταγωγή, την τωρινή τους θέση, τα παθήματα, τις προθέσεις τους. Είναι κάτι σαν το σημερινό «πρόγραμμα» του θεάτρου.

- Ο πρόλογος είναι μέρος αναγκαίο γιατί δεν υπάρχει αφηγητής, όπως στο έπος που να οδηγεί το κοινό στην υπόθεση.
- Η δράση του έργου είναι μέρος μιας μεγάλης μυθικής ιστορίας που πρέπει να συνδεθεί με τα προηγούμενα και τα επόμενα.
- Η δράση θα εξελιχτεί γρήγορα, άρα οι θεατές πρέπει να γνωρίσουν τη υπόθεση.
- Στο σημερινό θέατρο με σκηνογραφικά τεχνάσματα ο σκηνοθέτης εντάσσει το έργο μέσα στο παρελθόν και το μέλλον, πράγμα αδύνατο με το φτωχό σκηνικό της αρχαίας παράστασης. Αυτό το κενό το καλύπτει ο πρόλογος.
- Ο Ευριπίδης κατηγορήθηκε για ανιαρούς, στατικούς και συμβατικούς προλόγους, γιατί κυριαρχούσε η εκτενής εξιστόρηση σε πρώτο πρόσωπο και λιγότερο ο διάλογος. Μπορεί οι πρόλογοί του να μην είναι συναρπαστικοί, αλλά είναι αναγκαίοι γιατί στα έργα του υπάρχει μεγάλη πλοκή, πολλά πρόσωπα και επομένως η κατατόπιση των θεατών είναι απαραίτητη.

Ποιος είναι ο τόπος δράσης στη τραγωδία του Ευριπίδη Ελένης;

Η ηρωίδα πάνω στο λογείο, στους στίχους 1-18 του προλόγου, αναφέρεται στον τόπο που μένει (Αίγυπτο, παλάτι Πρωτέα), αλλά δίνει και πάρα πολλές πληροφορίες για την οικογένεια του βασιλιά Πρωτέα (βλ. κείμενο). Ο ποιητής πρέπει οπωσδήποτε να κατατοπίσει τους θεατές ότι η Ελένη βρίσκεται στην Αίγυπτο, γιατί πιστεύουν, σύμφωνα με τον γενικό μύθο, ότι είναι στην Τροία, ενώ στον μύθο του Ευριπίδη εκεί βρίσκεται το είδωλο – ομοίωμα.

Ποια ήταν η ταυτότητα και η καταγωγή της Ελένης; Ποιες παραδόσεις υπάρχουν για την καταγωγή της;

Η ηρωίδα στους στίχους 19-25 δίνει αυτές τις πληροφορίες. Η μία παράδοση λέει ότι είχε πατέρα τον Τυνδάρεω και αδέρφια την Κλυταιμνήστρα τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη. Η άλλη τον Δία και αδέρφια μόνο τον Πολυδεύκη. Με την φράση «αν είναι αλήθεια» ο Ευριπίδης εκφράζει τον προβληματισμό και την επιφύλαξη για το αν αληθεύει η δεύτερη παράδοση. Άρα ακόμα και η καταγωγή που για τους περισσότερους ανθρώπους είναι μία στέρεη και ακλόνητη αλήθεια, για την Ελένη είναι κάτι αβέβαιο και ρευστό.

Ποιο είναι το τωρινό της πρόβλημα;

Το εκθέτει στ. 60-82. Μετά τον θάνατο του Πρωτέα ο γιος του ο Θεοκλύμενος θέλει να την παντρευτεί. Η Ελένη αντιστέκεται γιατί μ' αυτόν τον τρόπο θα ατιμάσει τον γάμο της και δε θα γυρίσει ποτέ στην Ελλάδα. Κατέφυγε ικέτισσα στον τάφο του Πρωτέα για να αποφύγει το γάμο (στ. 80 η ικεσία). Οι Έλληνες πίστευαν ότι το πνεύμα του νεκρού μπορούσε να τους δώσει βοήθεια. Σύμφωνα με τους άγραφους νόμους ο ικέτης είναι ιερό πρόσωπο που προστάτευε ο Δίας.

Επίσης οι Αιγύπτιοι έθαβαν κοντά τους τους νεκρούς. Έτσι δικαιολογείται η ύπαρξη του τάφου εκεί. Ο Θεοκλύμενος ήθελε κοντά του τον τάφο του πατέρα του.

Γιατί η Ελένη αναρωτιέται «Τι να την κάνω τη ζωή πια;»

Η Ελένη έχει συνείδηση ότι όλοι οι Έλληνες την καταριούνται, γιατί τη θεωρούν «προδότρα» του Μενελάου (έφυγε με τον Πάρη) και «αιτία» του Τρωικού πολέμου, ενώ στην πραγματικότητα δεν έφταιγε η ίδια για τον διαγωνισμό των θεών, ούτε βέβαια πήγε η ίδια στην Τροία μαζί με τον Πάρη, αλλά το είδωλό της, το ομοίωμά της. Εκείνη αγνή και αθώα, πιστή στον γάμο αρνείται να παντρευτεί τον Θεοκλύμενο γι' αυτό προσπέρφει ικέτισσα στον τάφο του Πρωτέα. Αν συμβεί αυτό, θα προστεθεί ακόμα μια συμφορά στη δυστυχία της. Ο Ερμής της είχε υποσχεθεί ότι θα γυρίσει στον άντρα της αφού του έμεινε πιστή. Τώρα όμως όλα κινδυνεύουν να ανατραπούν.

Ποιες πληροφορίες δίνει η Ελένη στον αφηγηματικό της μονόλογο;

Ο Ευριπίδης με την τεχνική του αφηγηματικού μονολόγου δίνει στους θεατές τις εξής πληροφορίες:

Τόπο δράσης (Αίγυπτος, κοντά στον τάφο του Πρωτέα)

Για τον Πρωτέα και την οικογένειά του

Ταυτότητα και καταγωγή της Ελένης

Περιπέτειες ηρωίδας (Κρίση θεών –είδωλο στην Τροία – Τρωικός πόλεμος)

Τωρινό πρόβλημα (γάμος με τον Θεοκλύμενο)

Ποιες σκηνοθετικές και σκηνογραφικές πληροφορίες δίνει στους θεατές ο Ευριπίδης;

Ο Ευριπίδης, όπως και κάθε τραγικός ποιητής, είναι και σκηνοθέτης και σκηνογράφος του έργου του. Η σκηνή ζωντανεύει μπροστά στα μάτια μας με όλη:

- Βάζει την ηρωίδα του να δείχνει τον ποταμό Νείλο: «Να ο Νείλος» (σκηνοθετική ένδειξη). Μπορεί να υπήρχε πίσω κάποια ζωγραφική απεικόνιση απλά η αναφορά ερεθίζει την φαντασία του θεατή. Η δράση εκτυλίσσεται στο νησί Φάρο, λίγο έξω από την Αίγυπτο. Ως εκ τούτου δεν μπορεί να βλέπει η Ελένη τον Νείλο. Ίσως όμως ο Νείλος, επειδή ταυτίζεται με την ίδια της την ύπαρξη στην Αίγυπτο, δεν δηλώνει τον ίδιο τον ποταμό, αλλά ολόκληρη τη μακρινή Αίγυπτο.

- Πίσω από το λογείο είναι η πρόσοψη των ανακτόρων του Πρωτέα (στ. 56) και κάπου εκεί κοντά βρίσκεται το μνήμα του. Πάνω στο μνήμα η Ελένη πεσμένη από την αρχή τον παρακαλεί να την προστατεύσει, ή είναι όρθια και πέφτει σ' αυτό το σημείο αργότερα (σκηνογραφικό, στ.79).

- Στο στίχο 3 παρουσιάζει τους κάμπους της Αιγύπτου, οι οποίοι ίσως απεικονίζονται ζωγραφικά στο σκηνικό. Μπροστά σ' ένα ανάκτορο ίσως με εξωτικά στοιχεία, αφού είναι στην Αίγυπτο, μια γυναίκα πεσμένη ικετεύει. Άρα μας προετοιμάζει για τα συγκλονιστικά γεγονότα που θα έρθουν.

Ποια ήταν η επικρατούσα αντίληψη στην εποχή του Ευριπίδη για τις πλημμύρες του Νείλου και ποια θεωρία – ερμηνεία αντιτάσσει ο Ευριπίδης για την εξήγηση αυτού του φαινομένου;

Βλέπουμε εδώ την κριτική στάση του Ευριπίδη απέναντι στις καθιερωμένες θρησκευτικές αντιλήψεις του καιρού του, λόγος για τον οποίο χαρακτηρίστηκε άθεος. Ο Ευριπίδης εκφράζει το σκεπτικισμό του διά στόματος Ελένης για την θρησκευτική αντίληψη που επικρατεί για τις πλημμύρες του Νείλου ότι δηλαδή ο Νείλος πλημμύριζε επειδή ο Δίας έστελνε βροχές. Ο Ευριπίδης υιοθετεί την άποψη του δασκάλου του φιλοσόφου Αναξαγόρα ότι πλημμυρίζει ο Νείλος επειδή λιώνουν τα χιόνια στα βουνά της Αιθιοπίας. Σήμερα πιστεύουμε ότι: Πέφτουν συνεχείς βροχές άνοιξη και καλοκαίρι στα βουνά της Αιθιοπίας γι' αυτό πλημμυρίζει και ο Νείλος.

Ποια γνωρίσματα της ομηρικής και της μεταομηρικής παράδοσης διατηρεί ο Πρωτέας;

Στην ομηρική παράδοση ήταν θαλάσσια θεότητα που βοηθά τον Μενέλαο να γυρίσει στη Σπάρτη. Είχε μάλιστα μαντικές ικανότητες. Στη μεταομηρική παράδοση έχει ανθρώπινη υπόσταση και βασιλική ιδιότητα. Στον Ευριπίδη λοιπόν ο Πρωτέας είναι ο άνθρωπος – βασιλιάς και όχι θαλάσσια θεότητα και βασιλεύει στην Αίγυπτο. Ο Δίας τον εμπιστεύεται επειδή είναι έντιμος και ηθικός. Η Ελένη μας πληροφορεί ότι όντως της φέρθηκε ευγενικά. Μάλιστα αυτήν την προστασία εξακολουθεί να της την παρέχει και από τον τάφο.

Πώς φαίνεται η τραγικότητα της Ελένης στους στίχους 32-33, 37-38 και 62-68; Ποια στοιχεία προκαλούν τον έλεο και τον φόβο στους θεατές;

Στους στ. 32-33 η Ελένη δηλώνει ότι η ομορφιά που για άλλες γυναίκες είναι χάρισμα, γι' αυτήν στάθηκε αιτία της δυστυχίας της. Στους στ. 37-38 συνδέει τις συμφορές με τη θεία βούληση και μάλιστα με την οργή της Ήρας που εκδικήθηκε τον Πάρη με το να αρπάξει την Ελένη, να εμποδίσει το γάμο τους και να του δώσει το είδωλο. Άρα υποφέρει χωρίς να φταίει. Επίσης εδώ φαίνεται ο σκεπτικισμός του Ευριπίδη σχετικά με τις θρησκευτικές αντιλήψεις (θεοί με ανθρώπινες αδυναμίες). Στους στ. 62-68 την τραγική θέση της Ελένης τονίζουν οι κατάρες των Ελλήνων και η πεποίθησή τους ότι η Ελένη είναι άπιστη σύζυγος και αιτία του Τρωικού πολέμου. Όλα όμως είναι ψεύτικα: Είναι πιστή σαν την Πηνελόπη, ο πόλεμος έγινε γιατί το ήθελαν οι θεοί (Δίας και Ήρα, ο Δίας για να μειώσει τον πληθυσμό και να τιμήσει τον Αχιλλέα, η Ήρα για να εκδικηθεί τον Πάρη) και όχι η ίδια. Οι θεοί με τις μηχανορραφίες τους μετέτρεψαν το όνομά της σε συνώνυμο του ολέθρου και της απιστίας (Ελένη < αιρω+ναυς= καταστρέφω πλοία, κατά μία ετυμολόγηση). Όλοι την θεωρούν υπεύθυνη για έναν πόλεμο που η ίδια ποτέ δεν προκάλεσε. Μισεί όμως και τον εαυτό της που άθελά της προκάλεσε τόσες συμφορές και αυτές οι αντιφάσεις συνθέτουν το τραγικό της αδιέξοδο.

Οι θεατές νιώθουν «έλεο», συμπονούν την ηρώίδα, γιατί υποφέρει χωρίς να φταίει και έχει εγκλωβιστεί στα παιχνίδια των θεών. Νιώθουν και «φόβο» για την τύχη της ηρώιδας και τα όσα την απειλούν.

Ποια αντίφαση δημιουργούν οι σ.53-59 ως προς τη στάση των δύο θεών (Δία και Ήρας) απέναντι στην Ελένη;

Ο Ευριπίδης θεωρεί ότι το είδωλο της Ελένης που η Ήρα έδωσε στον Πάρη είναι η πρόφαση, η δικαιολογία, ενώ η αιτία είναι α) το ότι ο Δίας θέλει να μειώσει τον πληθυσμό της γης (βλ. Κύπρια έπη) και β) να τιμήσει, να δοξάσει τον Αχιλλέα, κατά την Ιλιάδα. Όμως ο Δίας υποτάσσεται στη θέληση της Ήρας, να τιμωρηθούν οι Τρώες (αφού Πάρης δεν της έδωσε το βραβείο).

Πού τα γνωρίζει η Ελένη;

- Ίσως της τα είπε ο Ερμής
- Ίσως τα είπε η Θεονόη
- Ίσως εκφράζει τις λαϊκές αντιλήψεις γύρω από αυτό το θέμα. Φαινομενικά υπάρχει αντίφαση για το ποιος έστειλε την Ελένη την Αίγυπτο: Ο Δίας ή η Ήρα; Τέτοιου είδους αντιφάσεις είναι γνωστές στο έργο του Ευριπίδη.

Να σχολιάσετε τους στίχους 50-52

Η Ελένη λέει στους θεατές ότι ο Τρωικός πόλεμος οφείλεται στη βουλή των θεών, δεν έχει η ίδια ευθύνη, αφού στην Τροία πήγε το είδωλό της, το όνομά της μόνο. Με τους στίχους αυτούς ο Ευριπίδης κριτικάρει τον Τρωικό πόλεμο και έμμεσα γελοιοποιεί την αιτία κάθε πολέμου.

Αποκαθιστά στη συνείδηση των θεατών την Ελένη. Άδικα, κατηγορήθηκε ως άπιστη, ως αιτία πολέμου. Η Ελένη δε φταίει που χάθηκαν τόσες ψυχές στου Σκάμανδρου το ρέμα. Άδικα από παντού άκουσε κατάρες. Άδικα οι Έλληνες τη θεωρούν προδότρα του άντρα της.

Τι υπογραμμίζει η Ελένη με τη δήλωσή της ότι ο Μενέλαος ο δόλιος πολεμά στην Τροία;(59-62)

Η δήλωσή της υπογραμμίζει την ψευδαίσθηση που ζουν οι Έλληνες ότι η Ελένη είναι στην Τροία ενώ εκεί δεν ξέρουν ότι είναι το είδωλό της και επομένως ο Ευριπίδης τονίζει τον παραλογισμό του πολέμου που συχνά γίνεται για ασήμαντες αφορμές και παρασύρει ανθρώπους και λαούς στην καταστροφή.

Γιατί οι στίχοι 69-73 προοικονομούν την εξέλιξη του μύθου;

Πού αλλού υπάρχει προοικονομία;

Προοικονομία είναι η προειδοποίηση (εδώ με τον Ερμή) ή η κατάλληλη προετοιμασία, προγραμματισμός και οργάνωση, ώστε να συμβούν τα επόμενα.

Ο Ερμής διαβεβαιώνει την Ελένη ότι θα γυρίσει πίσω με τον άντρα της. Τα προφητικά αυτά λόγια κρατούν την ηρωίδα στη ζωή και προοικονομούν την εξέλιξη του μύθου, την ευτυχή κατάληξη του έργου.

Υπονοείται και ότι κάποια πρόσωπα θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην πλοκή: Θεοκλύμενος, Θεονόη, Μενέλαος. Τίποτα όμως δε μας προετοιμάζει για την εμφάνιση του Τεύκρου. Ο Τεύκρος θα φέρει την περιπέτεια και το απρόσμενο, κάτι που συνηθίζει ο Ευριπίδης.

Τι φανερώνουν στους στίχους 78-82 οι λέξεις «τιμώντας», «τιμή», «ντροπή» σχετικά με το ήθος της Ελένης;

Είναι στοιχεία του ηρωικού ηθικού κώδικα. Η Ελένη αγωνίζεται να διατηρήσει την τιμή της και να αποφύγει τη ντροπή να παντρευτεί τον Θεοκλύμενο. Η πίστη και η αφοσίωσή της θυμίζει την Πηνελόπη.

Ποια νέα στοιχεία περιέχει ο μονόλογος της Ελένης σε σχέση με τον γνωστό μύθο;

Πολλά στοιχεία του μύθου προϋπήρχαν. Ο Ευριπίδης τα μετέπλασε για να δημιουργήσει τραγικό και ηθικό βάθος στους ήρωές του. Γενικότερα ο Ευριπίδης αντιμετωπίζει τους μύθους με μεγάλη ελευθερία. Νέα στοιχεία είναι:

- Η ιδέα του ειδώλου της Ελένης στην Τροία
- Η Θεονόη με την ιδιότητα της μάντισσας και ο Θεοκλύμενος ως ασεβής
- Η Ελένη είναι πιστή, έντιμη και ηθική
- Αιτία του Τρωικού πολέμου είναι οι επιθυμίες του Δία και όχι η Ελένη
- Ο Ερμής προφητεύει επιστροφή
- Ο Πρωτέας είναι ένας έντιμος βασιλιάς
- Αιτία για τις συμφορές της Ελένης είναι η θέληση των θεών

Σε ποια σημεία του κειμένου εκφράζει ο Ευριπίδης σκεπτικισμό για διάφορες αντιλήψεις της εποχής του;

- Μύθος του Νείλου – Μύθος του Δία και της Λήδας: Αμφιβάλλει για την εγκυρότητα των μύθων
- Στ. 2-4: Σκεπτικισμός για τις θρησκευτικές αντιλήψεις τη εποχής
- Στ. 25: Καταγωγή της Ελένης από τον Δία
- Στ. 37: Οργίστηκε η Ήρα: Αντιμετωπίζει με σκεπτικισμό μια θεά με τόσο ταπεινά κίνητρα
- Αμφισβητεί το κύρος της ανθρώπινης γνώσης που στηρίζεται σε φαινόμενα (πολεμούν οι Αχαιοί για μια φαινομενικά αληθινή Ελένη. Οι πόλεμοι γίνονται για ένα τίποτα, για ένα φάντασμα (ο Αθηναίος θεατής φέρνει στο μυαλό του τον δικό του πόλεμο εκείνη την εποχή με την Σπάρτη)

Ποιες αφηγηματικές τεχνικές χρησιμοποιεί ο ποιητής στον μονόλογο της Ελένης; Ποιος είναι ο λειτουργικός τους ρόλος;

- Χρησιμοποιεί σε κάποια σημεία την τρίτοπρόσωπη αφήγηση, αλλά και το α΄ πρόσωπο όταν μιλά για τον εαυτό της. Έτσι υπάρχει ποικιλία και αποφεύγεται η μονοτονία.
- Ο ποιητής χρησιμοποιεί τον μονόλογο. Ο μονόλογος βοηθά στο να εκφράσει ο ήρωας άμεσα και πιο ζωντανά τις σκέψεις του τις ιδέες και τα συναισθήματά του. Επίσης περιέχει υψηλό δείκτη πληροφορητικότητας.
- Υπάρχει προοικονομία: Προοικονομία είναι η προειδοποίηση και η κατάλληλη προετοιμασία, ο προγραμματισμός και η οργάνωση ώστε να συμβούν τα επόμενα. Εδώ ο χρησμός του Ερμή προοικονομείται το αίσιο τέλος, ενώ η μαντική ικανότητα της Θεονόης και η ασέβεια του Θεοκλύμενου θα παίζουν και αυτά το ρόλο τους. Έτσι δημιουργείται και αγωνία στους θεατές για την συνέχεια.
- Υπάρχει εγκιβωτισμός (στ. 26-59): Εγκιβωτίζονται οι περιπέτειες της Ελένης από το παρελθόν στο παρόν. Η δράση του έργου είναι τμήμα μιας μεγάλης μυθικής ιστορίας που πρέπει να συνδεθεί με αυτήν. Επίσης τονίζεται ο ιστορική συνέχεια της τραγικότητας της ηρώιδας.
- Υπάρχει ειρωνικό ύφος στον στίχο 56: Ειρωνεύεται τον Δία που την προστάτεψε, στέλνοντάς την στην Αίγυπτο με ένα καλό ταξίδι, αφού ο ίδιος και η Ήρα πρώτα της κατέστρεψαν τη ζωή.
- Η χρήση άλλοτε του ενεστώτα, όταν αναφέρεται στο παρόν, και παρελθοντικών χρόνων, όταν αναφέρεται στο παρελθόν.

Ποιες είναι οι ιδέες της Ελένης; (Διάνοια)

- Η Ελένη αμφισβητεί τους μύθους και την εντιμότητα των θεών. Σχολιάζει τον Δία και την απάτη προς τη μητέρα της και αμφισβητεί ακόμα και την ίδια της την καταγωγή (στ. 25, Αν είναι αλήθεια», «δολερά»)
- Δεν χαρακτηρίζει την Αφροδίτη και την Ήρα, όμως ο στ. 37 («Οργίστηκε η Ήρα...») δείχνει ότι η Ελένη βλέπει με σκεπτικισμό τις ανθρώπινες αδυναμίες της θεάς.
- Η αρπαγή της Ελένης, το έπαθλο του αγώνα ήταν η αφορμή του πολέμου. Αιτία ήταν η βούληση των θεών: Ο Δίας να μειώσει τον πληθυσμό της γης και να δοξάσει τον Αχιλλέα (στ. 47-50). Απομυθοποιεί και γελοιοποιεί τον πόλεμο
- Η ομορφιά είναι η αιτία της δυστυχίας της (στ. 32-33): Το ότι η ομορφιά είναι καταστροφική απορρέει από το ότι ξεπερνά το ανθρώπινο μέτρο και γι' αυτό οδηγεί σε συμφορά (ύβρη –τίση). Επίσης, ανατρέπει το κοινωνικό στερεότυπο που θέλει την ομορφιά να εξασφαλίζει καταξίωση, επιτυχία, κοινωνική αποδοχή. Στην περίπτωση της προκάλεσε το ακριβώς αντίθετο.
- Σπουδαία η άποψή της περί της διάστασης ανάμεσα στην ουσία και τα φαινόμενα, στην αλήθεια και τις εντυπώσεις. Οι άνθρωποι είναι αφελείς και πιστεύουν τα πάντα, χωρίς να αναρωτιούνται αν είναι αληθινά. Ο Πάρης πίστευε ότι είχε την Ελένη, ο Μενέλαος ότι πολεμούσε γι' αυτήν. Κανείς δεν αναζήτησε την αλήθεια και η Ελένη είναι το εξιλαστήριο θύμα που θα τους απαλλάξει από τις ευθύνες τους.

Ο Ευριπίδης μέσα από την Ελένη εκφράζει τους δικούς του προβληματισμούς, όπως αυτοί διαμορφώνονται και από την ιδεολογική επιρροή που άσκησε στη σκέψη του το φιλοσοφικό κίνημα σοφιστών (πρώτος ελληνικός διαφωτισμός).

Ποια είναι η προσωπικότητα της Ελένης; (Ηθος)

Η Ελένη είναι μια γυναίκα από αριστοκρατική γενιά και έχει τα εξής γνωρίσματα:

Είναι αφοσιωμένη σύζυγος και αθώα για όσα τη συκοφαντούν.

Είναι σεμνή και θεοσεβής.

Αγωνίζεται ως εκπρόσωπος της ηρωικής εποχής, να διαφυλάξει την τιμή και την αξιοπρέπειά της.

Είναι μια άλλη «Πηνελόπη»

Δεν είναι όμως μια συνηθισμένη γυναίκα. Έχει ίσως θεϊκή καταγωγή και η ζωή της καθορίζεται από τις απάτες των θεών. Ο Δίας ως κύκνος εξαπάτησε τη μητέρα της. Έγινε «άπιστη», γιατί η Αφροδίτη την έταξε στον Πάρη. Έμεινε πιστή, γιατί η Ήρα έδωσε στον Πάρη το είδωλό της. Είναι η ωραιότερη γυναίκα του κόσμου, αλλά η ομορφιά της έγινε αιτία πολέμου. Είναι διπλή και αντιφατική. Η Ελένη –είδωλο είναι ανήθικη, άπιστη, αυτάρεσκη, καταστροφική. Η πραγματική Ελένη στην Αίγυπτο είναι πιστή, αφοσιωμένη και έντιμη.

Τα συναισθήματά της:

Θλίψη και απόγνωση την διακατέχουν για το διαχωρισμό της ύπαρξής της και του ονόματός της. Η ίδια είναι ηθική, τίμια ενώ το όνομά της διασυρμένο. Νιώθει πόνο για τα αθώα θύματα του τρωικού πολέμου. Στεναχωριέται γιατί ο άντρας της πολεμά για ένα είδωλο και νιώθει οίκτο για τον Πάρη που τον ξεγέλασαν. Νιώθει να «χάνει» τη ζωή της, αλλά ελπίζει, γι' αυτό προσπέφτει ικέτισσα. Εξάλλου η προφητεία του Ερμή την κρατά ζωντανή. Νιώθει συναισθηματική και ψυχολογική πίεση από τον Θεοκλύμενο. Νιώθει όμως και ένοχη, άσχετα αν όλα έγιναν από τους θεούς, γι' αυτό απολογείται συνεχώς (ο όνομά της άθελά της έχει συνδεθεί με τόσες καταστροφές.

Πρόλογος 2^η σκηνή

Να χωρίσετε σε υποενότητες τη δεύτερη σκηνή του προλόγου

Πρώτη ενότητα στ. 83-104: Εισέρχεται στη σκηνή (λογείο) ο Τεύκρος, παραξενεύεται με τη θέα της Ελένης, εκφράζει το μίσος όλων και στο τέλος αλλάζει στάση.

Δεύτερη ενότητα στ. 105-166: Δίνει πληροφορίες γι' αυτόν, για την Τροία, τους Αχαιούς, την Ελένη, την οικογένειά της, τον Μενέλαο

Τρίτη ενότητα στ. 167-195: Σκοπός της επίσκεψής του, μελλοντικός στόχος η ίδρυση της Σαλαμίνας. Προτροπή της Ελένης να φύγει. Καταριέται την αληθινή Ελένη, ενώ εύχεται καλό στην Αίγυπτι που έχει μπροστά του. Θρήνος της Ελένης.

Ποιες σκηνογραφικές –σκηνοθετικές πληροφορίες υπάρχουν στη σκηνή;

- Ο Τεύκρος μπαίνει στο λογείο από τη δεξιά πάροδο προς τους θεατές, αφού λογικά έρχεται από το λιμάνι (Σκηνοθετικό στοιχείο)
- Ταράζεται όταν αντικρίζει την Ελένη. Πιθανότατα τρόμαξε, μετακινήθηκε και έδειξε την έκπληξή του με τη στάση του σώματός του (σκηνοθετικό στοιχείο)
- Θαυμάζει την πρόσοψη του παλατιού (μάλλον εξωτική αρχιτεκτονική αφού πρόκειται για την Αίγυπτο), με θριγκούς, στοές, άρα πρόκειται για παλάτι (Σκηνογραφικό στοιχείο)
- Πρέπει να κρατά τόξο (ο καλύτερος τοξότης) και φαρέτρα με βέλη. Όταν απείλησε την Ελένη θα σήκωσε το τόξο ψηλά (Το ότι κρατά το τόξο είναι σκηνογραφικό, το ότι το σηκώνει είναι σκηνοθετικό)

Ποιος ήταν ο Τεύκρος;

Ο σημαντικότερος τοξότης του Τρωικού πολέμου. Ήταν ετεροθαλής αδελφός του Αίαντα, του μεγαλύτερου ήρωα μετά τον Αχιλλέα στο Αχαιϊκό στρατόπεδο, γιοι του Τελαμώνα. Ο πατέρας του Τελαμώνας τον εξόρισε από τη Σαλαμίνα, γιατί δεν εκδικήθηκε τον θάνατο του αδελφού του Αίαντα στην Τροία. Ο Αίαντας, επειδή δεν του δώσανε τα όπλα του Αχιλλέα μετά τον θάνατό του, παρά τα δώσανε στον Οδυσσέα, παραφρόνησε και χίμηξε πάνω στα πρόβατα των Αχαιών και τα κατέσφαξε, νομίζοντας ότι είναι άνθρωποι. Όταν κατάλαβε τι έκανε αυτοκτόνησε. Μετά την εξορία του ο Τεύκρος πήγε στην Κύπρο όπου ίδρυσε μια νέα Σαλαμίνα. Ή πέθανε εκεί ή κατ' άλλους γύρισε στη Σαλαμίνα της Αττικής. Εδώ λοιπόν στην Αίγυπτο ο Τεύκρος αναζητά το δρόμο για την Κύπρο. Ως πρόσωπο είναι επινόηση του Ευριπίδη, επειδή ο ποιητής χρειαζόταν ένα πρόσωπο που πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο, ήξερε πρόσωπα και γεγονότα που τα χρειαζόταν στο έργο του και αφού περιπλανήθηκε μετά την εξορία του, θα μπορούσε να βρεθεί και στην Αίγυπτο.

Γιατί η παρουσία του Τεύκρου στην Αίγυπτο είναι απαραίτητη για την εξέλιξη της τραγωδίας; Ποιους δραματικούς στόχους εξυπηρετεί ο διάλογος αυτός;

Η παρουσία του Τεύκρου στην Αίγυπτο είναι επινόηση του Ευριπίδη, γιατί δεν υπάρχει καμιά τέτοια πληροφορία στον κλασικό μύθο της εξορίας του Τεύκρου. Κατηγόρησαν τον Ευριπίδη για άσκοπη παρουσία του Τεύκρου στη δεύτερη σκηνή. Όμως η παρουσία του είναι απαραίτητη για την εξέλιξη της τραγωδίας, γιατί τα λόγια του περιέχουν νέες σκηνογραφικές και έμμεσες σκηνοθετικές πληροφορίες και οδηγίες: Ο Τεύκρος θαυμάζοντας το παλάτι δίνει στους θεατές ορισμένες σκηνογραφικές πληροφορίες. Είναι πλούσιο, έχει στοές και ωραίες προσόψεις.

Καταριέται τη γυναίκα που βλέπει και μοιάζει με την Ελένη (να 'χεις την έχθρα των θεών), γιατί η Ελένη ήταν η αιτία του Τρωικού πολέμου. Έτσι έμμεσα εκφράζει το μίσος όλων των Ελλήνων στο πρόσωπό της. Επιβεβαιώνονται έτσι οι φόβοι της Ελένης ότι την μισούν.

Πληροφορεί την Ελένη για την άλωση της Τροίας, τις περιπέτειες των Ελλήνων εκεί (Αίαντας), την οικογένειά της, τον Μενέλαο, την Ελένη –είδωλο (που δεν το ξέρει βέβαια ο Τεύκρος). Η πληροφορία του ότι πέθανε ο Μενέλαος επιτείνει την τραγικότητά της, αφού η επιστροφή της

είναι αδύνατη. Επίσης μαθαίνει ότι η μητέρα της, ίσως και τα αδέρφια της αυτοκτόνησαν εξαιτίας της. Έτσι ο Τεύκρος προετοιμάζει τους θρήνους της Ελένης μετά την αποχώρησή του. Επομένως η παρουσία του Τεύκρου εξυπηρετεί την εξέλιξη της τραγωδίας και τους δραματικούς της τόχους.

Ποια είναι τα συναισθήματα του Τεύκρου για την Ελένη και με ποιες λέξεις και τρόπους τα εκφράζει;

Μόλις αντιλαμβάνεται ότι έχει μπροστά του μια γυναίκα που μοιάζει στην Ελένη –αυτός ξέρει ότι η αληθινή Ελένη ήταν της Τροίας, αγνοεί την ύπαρξη του ειδώλου και επομένως ότι στην Αίγυπτο είναι η αληθινή –παύει να θαυμάζει το ανάκτορο και εκφράζει τα συναισθήματά του για την Ελένη: αποστροφή, μίσος, φρίκη, αηδία, αγανάκτηση. Αυτά αντιπροσωπεύουν και όλους τους Έλληνες. Στο στίχο 89 την ονομάζει «πολυμίσητη» και «κακούργα». Στους στίχους 90-91 τη θεωρεί υπεύθυνη γιατί «ξεκλήρισε» το ίδιο και όλους τους Αχαιούς. Στους στ. 91-93 ξεστομίζει κατάρα στη γυναίκα που βλέπει επειδή μοιάζει με την Ελένη. Στους στ. 93-95 ετοιμάζεται με τη σαΐτα του να τη χτυπήσει γιατί της μοιάζει. Στο στίχο 101 λέει τη φράση: ἡ οργή με συνεπήρε» και στο στίχο 103 «βαθιά μισεί». Ετοιμάζεται να σκοτώσει τη γυναίκα που μοιάζει της Ελένης. Όμως αλλάζει γνώμη και αιτία είναι η Ελένη που διψώντας να μάθει τι συμβαίνει στην Τροία και στην Ελλάδα, δεν αρνείται την ομοιότητά της με την Ελένη αλλά και την καλλιέργει. Οι ερωτήσεις της οδηγούν σε αποκαλύψεις που προκαλούν πόνο.

Ποια σκηνοθετική πληροφορία δίνεται στους στ. 93-95;

Ετοιμάζεται να χτυπήσει με σαΐτα τη γυναίκα που βλέπει, επειδή μοιάζει καταπληκτικά στην Ελένη. Έτσι παρουσιάζεται με την ιδιότητα του τοξότη με την οποία ήταν γνωστός από την Ιλιάδα. Δεν την χτυπά βέβαια, γιατί σέβεται τις αρχές της φιλοξενίας.

Τι είναι τραγική ειρωνεία και πώς διακρίνεται στους στ. 96-97;

Τραγική ειρωνεία είναι η δραματική κατάσταση κατά την οποία τα πρόσωπα του έργου αγνοούν την αλήθεια που γνωρίζουν οι θεατές. Ένα παιχνίδι ανάμεσα στη γνώση των θεατών και στην πλάνη των ηρώων. Έτσι οι ήρωες οδηγούνται σε εκτιμήσεις αντίθετες από την πραγματικότητα ή διατυπώνουν απόψεις λανθασμένες, ενώ οι θεατές ξέρουν την αλήθεια. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένταση στη δραματική εξέλιξη και οι θεατές ταυτίζονται με το έργο και νιώθουν να συμμετέχουν άμεσα σε αυτό. Εδώ υπάρχει έντονη τραγική ειρωνεία την οποία προκαλεί η σύγκρουση ανάμεσα στο φαίνεσθαι και το είναι. Ο Τεύκρος την ειρωνεύεται γιατί μοιάζει της Ελένης, αγνοώντας πως είναι η πραγματική Ελένη, πράγμα το οποίο γνωρίζουν οι θεατές.

Τι είναι τραγικότητα και γιατί τα λόγια του Τεύκρου στους στ. 102-103 επιτείνουν την τραγικότητα της Ελένης;

Τραγικότητα είναι η κατάσταση που προκαλεί η σύγκρουση του ήρωα με ανώτερες δυνάμεις. Τη συνθέτουν οι ψευδαισθήσεις μέσα στις οποίες ζει, οι αντιφατικές καταστάσεις που βιώνει, οι περιπέτειές του, τα διλήμματα, η ενοχή, η μοναξιά, η συντριβή και γενικά ό,τι προκαλεί τον έλεο (=ευσπλαχνία για ήρωες) και το φόβο (μήπως πάθουν το ίδιο) στους θεατές.

Εδώ με το «η Ελλάδα βαθιά μισεί να ξέρεις την Ελένη», ο Τεύκρος εκφράζει όλους τους Έλληνες. Νιώθουν μίσος, αγανάκτηση, αποστροφή, φρίκη, γιατί τη θεωρούν αιτία του Τρωικού πολέμου. Αυτό καθιστά τραγικότερη τη θέση της, γιατί στην πραγματικότητα είναι αθώα (στην Τροία δεν πήγε ποτέ η ίδια, αλλά το είδωλό της). Μεγαλώνει η τραγική της θέση, το αδιέξοδό της, αφού οι Έλληνες τη μισούν. Ανώτερες δυνάμεις, εδώ ο Δίας και η Ήρα, καθόρισαν τη μεταφορά της στην Αίγυπτο και έστειλαν το είδωλό της στην Τροία. Η Αφροδίτη την έταξε έπαθλο στον Πάρη. Άλλοι καθορίζουν τη μοίρα της. Αυτή η γενίκευση (όλοι τη μισούν) κάνει τραγικότερη τη θέση της ηρωίδας που είναι αθώα και όμως τη μισούν (αντίφαση) και έτσι η τραγικότητα επιτείνεται.

Τι είναι στιχομυθία και ποιες πληροφορίες δίνει ο Τεύκρος στη στιχομυθία με την Ελένη;(στ. 105-165);

Η στιχομυθία είναι εκφραστικός τρόπος, δηλαδή διάλογος των ηρώων στίχο με στίχο. Δίνει στο διάλογο ζωηρότητα, ταχύτητα και αντικατοπτρίζει τα συναισθήματα των διαλεγόμενων ηρώων. Στη στιχομυθία αυτή η Ελένη ρωτά τον Τεύκρο για την καταγωγή του, τον τόπο και το όνομά του. Αποφεύγει να απαντήσει στην αρχή συγκεκριμένα. Τελικά, αφού η Ελένη επιμένει, απαντά. Οι πληροφορίες αναφέρονται:

1. Στην τραγικότητά του, τη μοίρα του
2. Στην Τροία και όσα έγιναν εκεί εξαιτίας της Ελένης
3. Στην Ελένη και την οικογένειά της, στον Μενέλαο. Εδώ προσέχουμε την ψευδαίσθηση του Τεύκρου και όλων των Ελλήνων σχετικά με το ότι στην Τροία βρισκόταν η αληθινή Ελένη. Η Ελένη κάνει υπαινιγμούς στους στ. 143, 145 γι' αυτό. Η μητέρα της και τα αδέρφια της έχασαν τη ζωή εξαιτίας της, για λόγους τιμής. Η πληροφορία ότι ο Μενέλαος θεωρείται νεκρός έρχεται σε αντίφαση με όσα της προφήτεψε ο Ερμής για την επιστροφή τους. Όλα αυτά επιτείνουν την τραγικότητά της και επηρεάζουν την συναισθηματική της κατάσταση.

Να σχολιάσετε το στίχο 114: «Ποιος άλλος; Ο πατέρας...»

Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση εξορίζονταν όποιος από τους συμπολίτες του, γιατί ήταν μολυσμένος από φόνο ή από τους συγγενείς του και κυρίως από τον πατέρα για κάποιο οικογενειακό θέμα. Εδώ ο Τελαμώνας εξόρισε τον Τεύκρο επειδή δεν υπερασπίστηκε τον ηρωικό κώδικα τιμής και δεν εκδικήθηκε για την αυτοκτονία του αδερφού του Αίαντα στην Τροία. Παραβίασε τους κανόνες του κώδικα τιμής των ευγενών. Ως γνήσιος γόνος αριστοκρατικής γενιάς δέχεται με ευθιξία και αξιοπρέπεια την ευθύνη και την ποινή του πατέρα του για όσα δεν έπραξε, που άφησε χωρίς εκδίκηση τον θάνατο του αδερφού του και δεν τον εμπόδισε να αυτοκτονήσει.

Πώς δικαιολογείται η αναφορά του Τεύκρου στον Αχιλλέα; Πώς θεωρεί επομένως την Ελένη;

Α) Ο Τεύκρος ρωτά αν ξέρει το Αχιλλέα που τη θεωρεί Αιγυπτία, γιατί στον Τρωικό πόλεμο ήταν ο γενναιότερος των Ελλήνων. Είναι δικαιολογημένη η αναφορά στο πρώτο παλικάρι των Ελλήνων.

Β) Έχει την εντύπωση πως μιλά σε μια Αιγυπτία, που βέβαια δεν ξέρει τον Αχιλλέα. Άρα τη θεωρεί Αιγυπτία.

Γιατί στο στίχο 122 η Ελένη αναφέρεται στον Αχιλλέα;

Ο Αχιλλέας δεν αναφέρεται στους καταλόγους ως μνηστήρας της Ελένης. Εξάλλου την εποχή της μνηστείας ήταν ή αγέννητος ή μωρό. Η Ελένη ίσως αναφέρεται σ' αυτό γιατί:

Ακολουθεί την αντίληψη ότι ο πιο όμορφος νέος (Αχιλλέας), θα πρέπει να παντρευτεί την πιο όμορφη (Ελένη) (βλ. παραμύθια)

Θεωρεί κολακευτικό για την ίδια να έχει μνηστήρα τον Αχιλλέα. Μετά την περίοδο της μνηστείας ο Τυνδάρεως αποφάσισε να την παντρεύει με τον Μενέλαο και τότε ο Αχιλλέας ήταν 15 ετών.

Τι εννοεί ο Τεύκρος με τη φράση: *αμάχη στους συμμάχους* (στ. 124);

Μετά τον θάνατο του Αχιλλέα έκαναν αγώνες για το ποιος θα πάρει τα όπλα του. Σ' αυτούς νίκησε ο Οδυσσέας και τα πήρε. Υποστηρίχθηκε όμως ότι τα έδωσαν επίτηδες στον Οδυσσέα για να μειώσουν τον Αίαντα που ήταν ο αμέσως ικανότερος μετά τον Αχιλλέα. Ο Αίαντας προσβλήθηκε, παραφρόνησε, επιτέθηκε στα ζώα, νομίζοντάς τα για ανθρώπους, και όταν το κατάλαβε αυτοκτόνησε πέφτοντας πάνω στο ξίφος του. Άρα τα όπλα του Αχιλλέα έφεραν αμάχη, πόλεμο ανάμεσα στους συμμάχους, τους Αχαιούς.

Να συσχετίσετε την «κρίσιν των όπλων» του Αχιλλέα με την «κρίσιν περί της καλλίστης» και τη μοίρα του Τεύκρου και της Ελένης.

Η κρίση για τα όπλα του Αχιλλέα καθόρισε και τη μοίρα του Τεύκρου, αφού εξορίστηκε και έζησε μακριά στην Κύπρο.

Η κρίση για την πιο όμορφη από τις θεές (Ηρα, Αφροδίτη, Αθηνά) καθόρισε τη μοίρα της Ελένης. Η Αφροδίτη την έταξε ως έπαθλο στον Πυρή, αν την επιλέξει ως ωραιότερη. Η Ήρα οργισμένη που δεν πήρε το έπαθλο, έδωσε στον Πάρι το είδωλο και έστειλε την αληθινή Ελένη στην Αίγυπτο.

Η κρίση λοιπόν για την ομορφότερη από τις τρεις θεές σημάδεψε τη μοίρα της, την εξόρισε, όπως εξορίστηκε και ο Τεύκρος, μακριά από την πατρίδα της τη Σπάρτη, στην Αίγυπτο, εξαιτίας των ιδιοτροπιών κάποιων θεών. Υπάρχουν κοινά σημεία στη μοίρα Τεύκρου και Ελένης, μια εσωτερική σύνδεση ανάμεσά τους. Είναι και οι δύο εξόριστοι και ταπεινωμένοι. Η μοίρα τους είναι κοινή. Είναι τα δυο ακούσια θύματα μιας κρίσης, η οποία και στους δύο πλέκεται με τον ίδιο πόλεμο. Αν δεν ήταν η Ελένη, δε θα πήγαινε και ο Αϊάντας και ο Τεύκρος στην Τροία. Η διαφορά τους είναι ότι στην περίπτωση του Τεύκρου τον έμπλεξαν οι άνθρωποι, ενώ στην περίπτωση της Ελένης, οι θεοί.

Μερικοί θεωρούν αφύσικο, αφού έχουν περάσει 7 χρόνια, να αγνοεί η Ελένη την άλωση της Τροίας. Από πού θα μπορούσε να το μάθει;

Θα μπορούσε να το μάθει:

Από τη μάντισσα Θεονόη, η οποία είναι διάσημη αφού ήρθε και ο Τεύκρος να τη συμβουλευτεί

Ίσως από κάποιον ταξιδιώτη που να πέρασε από εκεί (Αίγυπτο)

Ίσως από διαίσθηση, αφού έχει και θεϊκή καταγωγή (Δίας+Λήδα)

Πάντως η άγνοια της Ελένης σχετικά με την άλωση της Τροίας εξυπηρετεί την θεατρική οικονομία. Θεατρική οικονομία είναι η σκόπιμη διάταξη των μερών ενός έργου, στοιχείο απαραίτητο για τη δομή του έργου. Ο ποιητής φροντίζει με τέτοιο τρόπο την εξέλιξη του μύθου, ώστε οργανώνει αυτά που θα συμβούν (μεθόδευση του μύθου), αλλά και την αξιοποίηση των στοιχείων του έργου. Όλα αυτά γίνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρείται αμείωτο το ενδιαφέρον των θεατών, να επιτυγχάνονται οι δραματικοί στόχοι του ποιητή και να διαφυλάσσεται η ενότητα του έργου. Εδώ λοιπόν ο ποιητής φροντίζει να κρατήσει το ενδιαφέρον των θεατών, βάζοντας τον Τεύκρο να ανακοινώνει μπροστά στην Ελένη την άλωση της Τροίας, για την οποία θεωρείται αιτία, αλλά και τις συνέπειές της.

Είναι ο νικητής Αχαιός Τεύκρος μπροστά στη νικημένη Ελένη –αφού πρόδωσε τον άντρα της, ήταν μαζί με τους νικημένους Τρώες - , χωρίς βέβαια να το γνωρίζει ο Τεύκρος. Αυτή η επιλογή του ποιητή να μάθει τώρα η Ελένη για όλα αυτά εξυπηρετεί τη θεατρική οικονομία και τον δραματικό στόχο (:να επιτείνει την τραγικότητα της Ελένης), να προκαλεί αμείωτο το ενδιαφέρον του θεατή.

Τι επιδιώκει η Ελένη με το στίχο 143: «Σκεφτείτε μη θεόσταλτη ήταν πλάνη»;

- Η Ελένη προσπαθεί να κλονίσει τη βεβαιότητά του, προβάλλοντας με μετριοπάθεια τον σκεπτικισμό της απέναντί του. Δίνει στο επιχείρημά της θρησκευτική διάσταση. Επιδιώκει να θέσει σε δοκιμασία τη βεβαιότητα του Τεύκρου ότι πολέμησε στην Τροία για την Ελένη.
- Να στείλει μήνυμα στους Έλληνες να σκεφτούν αν η Ελένη ήταν η αληθινή αιτία του πολέμου.
- Να ειρωνευτεί τον Τεύκρο που λέει ότι την είδε με τα ίδια του τα μάτια να τη σέρνει ο Μενέλαος. Δεν καταλαβαίνει την ειρωνεία της και της ζητά να αλλάξουν κουβέντα. Η Ελένη επιμένει και δίνει φιλοσοφική διάσταση στην αμφισβήτησή της «Ό,τι δεις γι' αλήθεια το λογιάζεις;». Έτσι και εδώ έχουμε το παιχνίδι ανάμεσα στο είναι και στο φαίνεσθαι, στην αλήθεια και στην πλάνη, στη βεβαιότητα και στην εντύπωση. Η βεβαιότητα στηρίζει τον μύθο του έργου. Ο Τεύκρος είναι αμετάπειστος παρά το ότι η Ελένη προσπάθησε να κινητοποιήσει τη σκέψη του με επιχειρήματα θρησκευτικού και φιλοσοφικού χαρακτήρα. Με το νου γνωρίζουμε την αλήθεια, μόνο που οι πηγές της γνώσης τους διαφέρουν.

Πώς φαίνεται η έντονη τραγική ειρωνεία στους στ. 142-146; Τι θυμίζει η έκφραση του Τεύκρου: την είδα

(Αναφέρουμε τι είναι τραγική ειρωνεία)

Ο Τεύκρος στην επίμονη ερώτηση της Ελένης αν είδε τον Μενέλαο να σέρνει την Ελένη από τα μαλλιά απαντά «την είδα». Πιστεύει ότι ό,τι είδε είναι πραγματικό και αληθινό. Αγνοεί ότι αυτό που είδε ήταν το είδωλο της Ελένης, ενώ οι θεατές το γνωρίζουν αφού ξέρουν ότι μπροστά τους είναι η αληθινή Ελένη. Άρα υπάρχει τραγική ειρωνεία. Η ηρωίδα δοκιμάζει τη βεβαιότητα του Τεύκρου για όσα νομίζει ότι είδε αλλά και τον ειρωνεύεται και τον ίδιο και τους άλλους Έλληνες, γιατί βίωσαν μια ψευδαίσθηση, μια πλάνη, το «φαίνεσθαι» και αγνοούν την αλήθεια, το «είναι». Θυμίζει τη φράση του Επίχαρμου: «νοῦς ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει, τᾶλλα κωφὰ καὶ τυφλά».

Η πληροφορία που δίνει ο Τεύκρος στους στίχους 150-156 είναι η πιο σημαντική για την Ελένη και το δράμα. Να δικαιολογήσετε αυτή τη θέση.

Στον 150 λέει ο Τεύκρος ότι ο Μενέλαος και η Ελένη χάθηκαν. Στον 156 λέει ότι στην Ελλάδα έχουν τον Μενέλαο νεκρό (έχουν περάσει 7 χρόνια από το τέλος του Τρωικού πολέμου και δε γύρισε). Ο Ερμής όμως στους στ. 71-74 της προφήτεψε ότι θα γυρίσει μαζί με τον Μενέλαο στη Σπάρτη, και άρα ζει. Εν τούτοις η πληροφορία ότι ο Μενέλαος είναι νεκρός που δίνει ο Τεύκρος είναι σημαντική γιατί:

- Μαθαίνει αυτό το τραγικό γεγονός η ηρωίδα και συγχρόνως χάνει την ελπίδα επιστροφής.
- Θα έχει επομένως νέες συμφορές, όχι μόνο τις παλιές
- Θα έχει να αντιμετωπίσει τον Θεοκλύμενο, κάτω από άλλες συνθήκες
- Προκαλεί τον έλεο των θεατών για την τύχη της
- Είναι μία τραγικότερη στιγμή για τη ζωή της
- Είναι σημαντική αυτή η πληροφορία για την εξέλιξη και τη θεατρική οικονομία της τραγωδίας (π.χ. θα ζητήσει η Ελένη άδεια από τον Θεοκλύμενο να προσφέρει νεκρικές τιμές στον νεκρό σύζυγό της μέσα στη θάλασσα, αφού εκεί πνίγηκε και έτσι θα αποδράσουν, αλλά προετοιμάζεται και ο κομμός της Ελένης)

Ποιες πληροφορίες δίνει ο Τεύκρος στην Ελένη για την οικογένειά της;

Μετά απ' όσα έμαθε για τον Μενέλαο που καθορίζουν και την κακή της τύχη, κρατά την ψυχραιμία της και ρωτά για την οικογένειά της (μητέρα Λήδα, αδέρφια Κάστορας και Πολυδεύκης). Αυτοκτόνησαν όλοι ή υπάρχει μια φήμη ότι τα αδέρφια της έχουν γίνει άστρα και θεοί και δεν έχουν αυτοκτονήσει.

Είχαν κακό τέλος εξαιτίας της για λόγους τιμής. Αυτό επηρεάζει τη συμπεριφορά της Ελένης που βρίσκεται σε τραγική θέση χωρίς να φταίει. Εδώ δηλαδή ο Ευριπίδης χρησιμοποιεί την αυτοκτονία, είναι επινόησή του, για να πετύχει τους δραματικούς του στόχους, δηλαδή την τραγικότητα της Ελένης (πέθαναν εξαιτίας της, χωρίς αυτή να φταίει και χωρίς και οι ίδιοι να γνωρίζουν την αλήθεια) και την τραγική ειρωνεία (ότι αγνοεί ότι όλα αυτά τα λέει στην πραγματική Ελένη).

Πώς δικαιολογεί ο Τεύκρος την άφιξή του στην Αίγυπτο στους στ. 169-177;

Οι κανόνες της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας επιβάλλουν στα πρόσωπα που συμμετέχουν στη δράση να δικαιολογούν την παρουσία τους. Γι' αυτό ο Τεύκρος λέει ότι πήγε να συμβουλευτεί τη διάσημη μάντισσα Θεονόη πώς θα φτάσει σώος στην Κύπρο, όπου σύμφωνα με χρησμό του Απόλλωνα θα χτίσει εκεί την πόλη Σαλαμίνα, τιμώντας το νησί του τη Σαλαμίνα από όπου εξορίστηκε από τον πατέρα του. Η μετάβασή του εκεί είναι επινόηση του Ευριπίδη (βλ. άσκηση 2) και για να καταστήσει το κίνητρο της άφιξής του πειστικότερο, δίνει μεγάλη φήμη στη Θεονόη (στο μονόλογο της Ελένης).

Γιατί θεωρούν τους στίχους 171-177 υπαινιγμό στην ιστορική πραγματικότητα;

Πέρα από το ότι εξυπηρετεί την εξέλιξη της τραγωδίας για διάφορους λόγους (βλ. ερώτηση 2) , το παρεμβάλλει γιατί:

Θέλει να συνδέσει το έργο "Ελένη" με την ιστορική πραγματικότητα της εποχής του (412 π.Χ.)

Μετά την πανωλεθρία της Σικελικής εκστρατείας για τους Αθηναίους θέλει να τους θυμίσει τον Ευαγόρα τον Α΄, βασιλιά της Σαλαμίνας στην Κύπρο και απόγονο του Τεύκρου, ευεργέτη, σύμμαχό τους παλιό, για να τους εμψυχώσει μετά απ' όσα έπαθαν. Δεν υπάρχει πάντως επιστημονικά βεβαιωμένη άποψη γιατί ενσωμάτωσε ο Ευριπίδης τη σκηνή με τον Τεύκρο.

Γιατί η Ελένη προτρέπει τον Τεύκρο να φύγει χωρίς την προφητεία της Θεονόης γιατί κινδυνεύει από τον Θεοκλύμενο, χωρίς να του εξηγήι γιατί;

Ο βασιλιάς Θεοκλύμενος σκοτώνει όλους τους Έλληνες και γι' αυτό τον προτρέπει να φύγει τώρα που λείπει, χωρίς τις μαντείες. Από άλλο σημείο της τραγωδίας μαθαίνουμε ότι ο Θεοκλύμενος σκοτώνει τους Έλληνες φοβούμενος μήπως κάποιος απαγάγει την Ελένη. Η Ελένη για λόγους δραματικής οικονομίας, δε μπορεί να το πει (ο ποιητής δεν τη βάζει να το πει), γιατί μοιραία θα αποκαλύπτε και την ύπαρξή της εκεί, την ταυτότητά της. Άρα ο ποιητής, εξυπηρετώντας τη δραματική οικονομία, για να έχει δηλαδή συνέχεια εξέλιξη η ιστορία του, δεν το βάζει στο στόμα της Ελένης που δεν τον βοηθά με πράξεις να φύγει, ως Ελληνίδα που ήταν. Φαίνεται ότι ο Ευριπίδης δε θέλει να παρατείνει τον διάλογο ανάμεσα στην Ελένη και στον Τεύκρο αφού οι στόχοι του επιτεύχθηκαν.

Τι γνωρίζετε για το έθιμο θυσίας Ελλήνων στη χώρα την Ταύρων;

Ο Ευριπίδης υπονοεί ότι ο Θεοκλύμενος σκότωνε τους Έλληνες (για να μην αρπάξουν την Ελένη) και τους θυσίαζε ίσως. Παρόμοιο έθιμο αναφέρουν ο Ηρόδοτος και ο Ευριπίδης στη χώρα των Ταύρων (Ιφιγένεια εν Ταύροις). Οι ανθρωποθυσίες γίνονταν προς τιμήν της θεάς Άρτεμης, ιέρεια της οποίας ήταν η Ιφιγένεια. Δεν αναφέρουν τα αίτια γι' αυτές τις ανθρωποθυσίες στη χώρα των Ταύρων.

Τι παρατηρείτε στα τελευταία λόγια του Τεύκρου;

Παρατηρούμε αλλαγή στη στάση του Τεύκρου απέναντι στην Ελένη. Η αλλαγή αυτή οφείλεται στην ψευδαίσθηση ότι έχει μπροστά του μια ξένη όμοια με την Ελένη. Τα λόγια του τονίζουν την αντίθεση ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «είναι» και δημιουργούν έντονη τραγική ειρωνεία. Καταριέται την Ελένη, τη θεωρεί μίasma και μιλάει για λογαριασμό όλων των Ελλήνων και μπροστά του είναι η αληθινή Ελένη και το αγνοεί. Στην «Αιγύπτια» δίνει ευχές.

Ο Τεύκρος φεύγει από τη δεξιά πάροδο (όπως βλέπουν οι θεατές). Η Ελένη αμέσως μετά βυθίζεται σε μεγάλη απελπισία και ξεσπάει σε θρήνους. Προοικονομείται ο κομμός, ο θρήνος της Ελένης.

Πού υπάρχει τραγική ειρωνεία σ' αυτή τη σκηνή;

(βλ. ερώτηση 3) Υπάρχει σε όλα τα σημεία που ο Τεύκρος αναφέρει ότι είδε την Ελένη στην Τροία και ότι η «Αιγύπτια» της μοιάζει. Είναι εκεί που το παιχνίδι του «φαίνεσθαι» και του «είναι» , η άγνοια και η γνώση, η απάτη και η αλήθεια, η πλάνη και η βεβαιότητα δημιουργούν έντονη τραγική ειρωνεία, αφού ο Τεύκρος αγνοεί ότι βλέπει την Ελένη και ότι όλα όσα λέει αφορούν την αληθινή Ελένη. Είναι στους στίχους 97, 142, 188-189, 191.

Σε ποια σημεία υπάρχει προοικονομία του δράματος;

(Αναφέρουμε τι είναι προοικονομία)

Η σκηνή αυτή μας προετοιμάζει για τα εξής:

- Διαγράφεται ο ρόλος της Θεονόης και του Θεοκλύμενου (μάντισσα διάσημη και βασιλιάς).
- Η μη αναγνώριση της Ελένης από τον Τεύκρο προοικονομεί την αντίστοιχη αδυναμία του Μενέλαου παρακάτω.

- Η ευχή του Τεύκρου προς την Ελένη προοικονομεί το καλό τέλος.
- Οι πληροφορίες που άκουσε μας προετοιμάζουν για τον θρήνο της Ελένης που ακολουθεί, είναι το προοίμιο του κομμού.

Από ποια σημεία φαίνεται ότι ο Ευριπίδης είναι από σκηνής φιλόσοφος;

Ολόκληρη η σκηνή είναι ένα παιχνίδι ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «είναι». Η Ελένη γνωρίζει την αλήθεια αλλά αγνοεί τις συνέπειές της (Τρωικός πόλεμος και τα μετά από αυτόν). Ο Τεύκρος γνωρίζει τις συνέπειες, αλλά αγνοεί ότι η Ελένη της Τροίας είναι είδωλο και εδώ τώρα είναι η αληθινή. Η Ελένη προσπαθεί να κλονίσει τη βεβαιότητά του με θρησκευτικής διάστασης επιχείρημα «μήπως η Ελένη της Τροίας ήταν πλάνη θεόσταλτη». Ο Τεύκρος δε συλλαμβάνει τον υπαινιγμό και της ζητά να αλλάξει κουβέντα. Αυτή επιμένει με φιλοσοφική τώρα διάσταση στην αμφισβήτησή της: «ό,τι έχεις δει γι' αλήθεια το λογιάζεις;». Το επιχείρημα έχει σκοπό να κινητοποιήσει τη σκέψη του Τεύκρου και να τον προβληματίσει για το περιεχόμενο της αλήθειας. Ο Τεύκρος όμως θεωρεί ότι σωστό είναι ό,τι του προσφέρουν οι αισθήσεις, η εμπειρία. «Την είδα κι ακόμα ο νους την βλέπει». Δεν κατανοεί αυτά που του λέει. Στην ουσία λένε το ίδιο πράγμα. Απλώς έχουν διαφορετική πηγή γνώσης: Για τον Τεύκρο είναι η εμπειρία, οι αισθήσεις που γεμίζουν τον νου, για την Ελένη ο προβληματισμός, η αναζήτηση της αλήθειας και το συμπέρασμά της που θα πείσει και τον νου.

Βέβαια η Ελένη με τη συμπεριφορά της αντιφάσκει. Όταν της είπε παραπάνω για τον Μενέλαο αφήνεται να την παρασύρει η στεναχώρια και η σκέψη της εγκλωβίζεται σε φήμες. Δεν αναζητά πλέον την αλήθεια, αν όντως είναι έτσι. Η αναζήτηση επομένως της αλήθειας δεν είναι εύκολη για ανθρώπους συναισθηματικά φορτισμένους.

Η Ελένη λέγοντας «θα σ' οδηγήσει το ίδιο το ταξίδι» εννοεί ότι ο Απόλλωνας που σου έδωσε τον χρησμό θα σε οδηγήσει. Δε φαίνεται να πιστεύει το κύρος των χρησμών ή αν τους χρησιμοποιεί εδώ για να φύγει ο Τεύκρος. Υπάρχει βέβαια μια αντίληψη ότι τα ρεύματα του Νείλου οδηγούν στην Κύπρο. Άρα εδώ ο Ευριπίδης είναι από σκηνής φιλόσοφος αφού «βάζει» στο στόμα των ηρώων του προβληματισμούς που αφορούν μεγάλα φιλοσοφικά θέματα της εποχής του, όπως η αναζήτηση της αλήθειας.

Πώς προκαλείται ο έλεος και ο φόβος στους θεατές;

Καθώς υφαίνεται η τραγικότητα της Ελένης με τα λόγια του Τεύκρου (αιτία του τρωικού πολέμου, μίσος όλων των Ελλήνων, τύχη της οικογένειάς της εξαιτίας της, η απαίτηση του Θεοκλύμενου που την πιέζει ολοένα χωρίς περισσότερο και όλα αυτά χωρίς να φταίει) γεννιέται στην ψυχή των θεατών ο έλεος, η ευσπλαχνία, η συμπόνια και η συμπάθεια. Συμπάσχουν, υποφέρουν, είναι έτοιμοι να φωνάξουν την αλήθεια. Το αδιέξοδο και η ακούσια ευθύνη της ηρώιδας συνθέτουν την τραγικότητά της και συγκλονίζουν τους θεατές. Έτσι φοβούνται και οι ίδιοι μη τους συμβούν τα ίδια, μην τυχόν γίνουν έρμαιο ανώτερων δυνάμεων, των θεών, όπως η Ελένη. Έτσι καθαρίζουν την ψυχή τους, λυτρώνονται και ηρεμούν, απαλλάσσονται από επικίνδυνα συναισθήματα όπως ο φόβος.

Ποιες αφηγηματικές τεχνικές χρησιμοποιεί ο ποιητής και ποιος είναι ο λειτουργικός τους ρόλος;

Χρησιμοποιεί την **τритоπρόσωπη αφήγηση** όταν αναφέρεται σε άλλα πρόσωπα, αλλά και το **δεύτερο πρόσωπο** στο διάλογο ανάμεσα στην Ελένη και Τεύκρο, αλλά και το **πρώτο πρόσωπο** όταν αναφέρονται στον εαυτό τους. Η εναλλαγή αυτή δημιουργεί ποικιλία στο ύφος αφού η οπτική γωνία του ποιητή διαφοροποιείται.

Χρησιμοποιεί τον **διάλογο** (ανάμεσα στην Ελένη και τον Τεύκρο). Ο διάλογος χρησιμοποιείται για να ορίσει το πλαίσιο της σκηνής, να δώσει πληροφορίες, να αποκαλύψει την ταυτότητα και τον χαρακτήρα των ηρώων, τις μεταξύ τους σχέσεις, να εκφράσει ιδέες και να προωθήσει τη δράση.

Όταν ο διάλογος των ηρώων γίνεται στίχο με στίχο, έχουμε **στιχομυθία**. Η στιχομυθία προσφέρει στο κείμενο ζωνρότητα, ταχύτητα και εκφράζει καλύτερα τα συναισθήματα των στιχομυθούντων ηρώων.

Χρησιμοποιεί την **τραγική ειρωνεία** που είναι η δραματική κατάσταση κατά την οποία τα πρόσωπα του έργου (ήρωες) αγνοούν την αλήθεια που όμως τη γνωρίζουν οι θεατές. Έτσι οι ήρωες οδηγούνται σε εκτιμήσεις αντίθετες από την πραγματικότητα ή διατυπώνουν απόψεις λανθασμένες, ενώ οι θεατές ξέρουν την αλήθεια. Έτσι δημιουργείται ένταση και οι θεατές ταυτίζονται με το έργο και νιώθουν ότι συμμετέχουν. Σ' αυτή τη σκηνή υπάρχει έντονη τραγική ειρωνεία που προκαλεί το ανάμεσα στην πραγματική Ελένη (είναι) και τη γυναίκα που της μοιάζει (φαίνεται). Την αληθινή και την ψεύτικη, όπως νομίζει ο Τεύκρος. Οι θεατές γνωρίζουν ότι είναι η αληθινή. Τραγική ειρωνεία υπάρχει στους στίχους: 96-97, 142-146, 186- 191.μ,

Δραματική οικονομία (ή θεατρική οικονομία) είναι η σκόπιμη διάταξη των μερών ενός έργου, στοιχείο απαραίτητο για την πλοκή του έργου. Ο ποιητής φροντίζει με τέτοιο τρόπο την εξέλιξη του μύθου, ώστε οργανώνει αυτά που θα συμβούν (μεθόδευση μύθου), αλλά και την αξιοποίηση των στοιχείων του έργου με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρείται αμείωτο το ενδιαφέρον των θεατών, να επιτυγχάνονται οι δραματικοί στόχοι του ποιητή και η ενότητα του έργου. Εδώ λοιπόν βάζει τον Τεύκρο να ανακοινώνει στην Ελένη την άλωση της Τροίας και τις συνέπειές της και γι' αυτή (χάθηκε ο Μενέλαος). Εδώ εξυπηρετείται ο δραματικός στόχος που είναι να προκληθεί περισσότερη τραγικότητα στην Ελένη και έτσι προκαλείται το ενδιαφέρον των θεατών. Επίσης θεατρική οικονομία υπάρχει όταν ανακοινώνεται από τον Τεύκρο ότι ο Μενέλαος ναυάγησε και πέθανε, πράγμα που δίνει την ιδέα στην Ελένη να ζητήσει άδεια από τον Θεοκλύμενο να προσφέρει νεκρικές τιμές στο νεκρό σύζυγο μέσα στη θάλασσα και έτσι θα αποδράσουν. Επίσης υπάρχει στο σημείο που η Ελένη δε λέει γιατί ο Θεοκλύμενος σκοτώνει τους Έλληνες, για να μην απαγάγουν την Ελένη. Αυτό ο ποιητής το αποφεύγει για να μην αποκαλυφθεί η Ελένη.

Υπάρχει και **προοικονομία**. Προοικονομία είναι η προειδοποίηση για κάτι που θα συμβεί παρακάτω, η προετοιμασία, η οργάνωση, ο προγραμματισμός ώστε να συμβούν τα επόμενα. Εδώ υπάρχει στα εξής σημεία:

- Εκεί που διαγράφεται ο ρόλος της Θεονόης (διάσημη μάντισσα) και του Θεοκλύμενου (ασεβής και επικίνδυνος βασιλιάς).
- Η μη αναγνώριση της Ελένης προοικονομεί την αντίστοιχη αδυναμία του Μενελάου.
- Η ευχή του Τεύκρου προς αυτήν προοικονομεί το καλό τέλος.
- Μετά απ' όσα άκουσε προοικονομείται και ο κομμός της Ελένης.
- Επίσης με το να μην πει από την αρχή ότι ο Θεοκλύμενος συλλαμβάνει τους Έλληνες προοικονομείται η μη αναγνώρισή της από τον Τεύκρο, άρα η συνέχεια του έργου.

Αφηγηματική τεχνική είναι και η **σκηνική οικονομία**. Είναι η σκόπιμη διάταξη των στοιχείων του έργου, έτσι ώστε να διευκολύνονται σκηνικά οι επόμενες σκηνές. Δημιουργείται ή με την αποχώρηση προσώπων ή με την ανακοίνωση πράξεων απαραίτητων για τη δημιουργία της άλλης σκηνής. Εδώ αναφέρεται ότι ο Θεοκλύμενος ήταν στο κνήγι και έτσι έγινε η σκηνή του Τεύκρου, αλλιώς θα τον συνελάμβανε.

Σκηνική οικονομία έχουμε και όταν ανακοινώνεται από τον Τεύκρο ο θάνατος του Μενελάου και έτσι προετοιμάζεται η επόμενη σκηνή που είναι ο κομμός –θρήνος της Ελένης.

Υπάρχει και ο **εγκιβωτισμός**. Εγκιβωτίζονται τα γεγονότα του Τρωικού πολέμου και οι συνέπειές του στα γεγονότα του παρόντος στην Αίγυπτο, στη σκηνή Ελένης –Τεύκρου.

Επίσης όλες οι **σκηνοθετικές και σκηνογραφικές νύξεις** κάνουν την αφήγηση ζωντανή και παραστατική.

Τέλος το παιχνίδι του φαίνεται και του είναι είναι μια τεχνική που στηρίζει απόλυτα τη σκηνή και δημιουργείται έντονη τραγική ειρωνεία.

Τι επιδιώκει ο Ευριπίδης με τον πρόλογο;

Με τον μονόλογο:

- Δίνει πληροφορίες για τον τόπο δράσης
- Αποκαλύπτει την ταυτότητα της ηρωίδας
- Περιγράφει τις περιπέτειές της άλλοτε και τώρα

Με τον διάλογο Ελένης –Τεύκρου:

- Μαθαίνουμε για τις περιπέτειες του Τεύκρου
- Μαθαίνουμε τα του Τρωικού πολέμου και τις συνέπειές του
- Αποκαλύπτεται το μίσος όλων των Ελλήνων προς την Ελένη

Που υπάρχει σκηνική οικονομία και τι είναι;

Σκηνική οικονομία είναι η σκόπιμη διάταξη των στοιχείων του έργου έτσι ώστε να οργανώνονται σκηνικά οι επόμενες σκηνές, π.χ. με την αποχώρηση προσώπων ή με την ανακοίνωση πράξεων απαραίτητων για τη δημιουργία της άλλης σκηνής. Εδώ αναφέρεται ότι ο Θεοκλύμενος ήταν στο κυνήγι και έτσι δε θα πάρει είδηση την άφιξη του Τεύκρου στο παλάτι και στήνεται ο διάλογος Ελένης -Τεύκρου, αλλιώς θα τον συνελάμβανε.

Σκηνική οικονομία έχουμε και όταν ανακοινώνεται από τον Τεύκρο ο θάνατος του Μενελάου και έτσι προετοιμάζεται η επόμενη σκηνή που είναι ο κομμός –θρήνος της Ελένης.

Πάροδος

Περίληψη των στ.289-436

Μονόλογος Ελένης (στ. 289-345)

Η Ελένη φέρνει στο νου της την πικρή της μοίρα, που αρχίζει με την παράδοξη γέννησή της από το αυγό που προήλθε από την ένωση της μητέρας της με τον Δία. Απαριθμεί για μια ακόμα φορά τις συμφορές της, για τις οποίες θεωρεί υπεύθυνες την ομορφιά της και την Ήρα: την κακή φήμη της, την εξορία της, τον χαμό του άνδρα της, την αυτοκτονία της μητέρας και των αδελφιών της, το ότι η κόρη της, στη Σπάρτη, έχει μείνει ανύπαντρη. Τέλος, στην Ελλάδα τη θεωρούν νεκρή και δεν υπάρχει πλέον κανένας να την πιστέψει αν γύριζε. Αρνείται όμως να παντρευτεί τον Θεοκλύμενο και προτιμά το θάνατο (αυτοκτονία). Το θείο δώρο της ομορφιάς αγανακτεί την Ελένη, ενώ σε άλλες γυναίκες φέρνει χαρά, στην ίδια έχει φέρει μεγάλη θλίψη.

Διάλογος Ελένης –Χορού (στ.346-371)

Ο Χορός αμφιβάλλει για την αλήθεια των ειδήσεων του Τεύκρου. Παρόλο που η Ελένη αντιδρά σε μια τέτοια εκδοχή. Ο Χορός επιμένει ότι δεν πρέπει να είμαστε βέβαιοι για όσα ακούμε. Ο Χορός προτείνει και προτρέπει την Ελένη να πάει να συναντήσει τη Θεονόη μέσα στο ανάκτορο και μάλιστα να τη συνοδεύσει για να της συμπαρασταθεί.

Αμοιβαίο άσμα Ελένης –Χορού (στ. 372-436)

Η Ελένη κρίνει σωστή τη γνώμη του Χορού και δέχεται. Όμως καταλαμβάνεται από φόβο ότι η Θεονόη θα της δώσει κακή προφητεία. Και ενώ ο Χορός τη συμβουλεύει να σκέφτεται θετικά για το μέλλον, η Ελένη ορκίζεται να αυτοκτονήσει, αν ο Μενέλαος είναι πράγματι νεκρός. Η σκέψη του θανάτου φέρνει μπροστά στα μάτια της Ελένη σκηνές πένθους και οδύνης από τον Τρωικό πόλεμο, σκηνές και με Τρωαδίτικες και με Ελληνίδες που θρηνούν τους νεκρούς τους. Θρηνεί η Ελένη για την κακοτυχία τη δική της και της μητέρας της, σε αντίθεση με την Καλλιστώ και την Τιτανίδα, που κι αυτές ήταν όμορφες, μα είχαν καλύτερη μοίρα. Μεταμορφώθηκαν σε ζώα από την οργή κάποιας θεάς και δεν προκάλεσαν συμφορές.

Η «Μετάστασις» του Χορού από την ορχήστρα

Η θεατρική οικονομία, αλλά και η σκηνική οικονομία απαιτεί την απομάκρυνση της Ελένης και του Χορού από το λογείο και την ορχήστρα αντίστοιχα, για να παρουσιαστεί ο Μενέλαος.

Απ' όσα γνωρίζουμε, είναι σπάνιες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ο Χορός αποχωρεί από την ορχήστρα στη διάρκεια της παράστασης. Ο Χορός βέβαια δικαιολογεί την απομάκρυνσή του με το επιχείρημα της ηθικής συμπαράστασης προς την Ελένη. Στην πραγματικότητα ο Ευριπίδης χρειάζεται τη «σκηνή» (λογείο και ορχήστρα) άδεια για να εμφανιστεί ο Μενέλαος.

Ο πρόλογος έχει κλείσει με τον Τεύκρο και έχει ολοκληρωθεί η πάροδος του Χορού. Αν εμφανιστεί ο Μενέλαος ως νέο πρόσωπο, θα ανακοινώσει την ταυτότητά του και θα έπρεπε να ανοίξει διάλογο με την Ελένη ή με την κορυφαία του Χορού. Θα αποκαλυπτόταν η αλήθεια και θα καταργούνταν η σκηνή της αναγνώρισης των δύο συζύγων, κεντρικό θέμα της τραγωδίας. Η μετάσταση (αποχώρηση) του Χορού, που είναι παραβίαση μιας από τις συμβατικότητες του αρχαίου θεάτρου δηλαδή της συνεχούς παρουσίας του Χορού στην ορχήστρα μέχρι το τέλος, πλαισιώνει λειτουργικά τη σκηνή της αναγνώρισης.

Τον ίδιο ακριβώς ρόλο υπηρετεί και η απομάκρυνση της Ελένης από το λογείο. Εγκαταλείπει τον τάφο του Πρωτέα (365) και μπαίνει στο παλάτι. Το θέατρο εντελώς κενό. Είναι παράδοξο θεατρικό τέχνασμα του Ευριπίδη. Σε λίγο όμως θα εμφανιστεί ο Μενέλαος και θα αποκαλύψει την ταυτότητά του στον μονόλογό του χωρίς να έρθει σε επαφή με άλλα πρόσωπα.

Αρα, λοιπόν, είναι σκηνική οικονομία αφού με την αποχώρηση των προσώπων οργανώνεται η νέα σκηνή του Μενέλαου.

Είναι και δραματική οικονομία, γιατί ο ποιητής μεθοδεύει τον μύθο του έτσι, ώστε να μη γίνει τώρα και γρήγορα η αναγνώριση του Μενελάου και της Ελένης, αλλά να γίνει αργότερα και με τη σπουδαία τεχνική που θα διαλέξει αυτός.

Α΄ Επεισόδιο (Στιχ.437-575)

Τι είναι επεισόδιο; (Βλ. εισαγωγή)

Πότε αρχίζει το Α΄επεισόδιο;

Όταν ο ναυαγός Μενέλαος εισέρχεται στη σκηνή – λογείο απ΄τη δεξιά προς το θεατή πάροδο.

Πόσες σκηνές έχει το Α΄επεισόδιο και τι περιέχει η καθεμιά;

Αποτελείται από τρεις σκηνές άρα έχει τριαδική σύνθεση

Πρώτη σκηνή (στ. 437-494): Ο Μενέλαος διηγείται πώς έφτασε στην Αίγυπτο.

Δεύτερη σκηνή (στ. 495-541): Ο Μενέλαος αντιμετωπίζει μια γερόντισσα του παλατιού που προσπαθεί να τον διώξει.

Τρίτη σκηνή (στ. 542-575): Ο Μενέλαος αποφασίζει να μείνει να αντιμετωπίσει το Θεοκλύμενο.

1. Μονόλογος Μενελάου 2. Διάλογος Μενελάου – Γερόντισσας 3. Μονόλογος Μενελάου

Πώς λέγεται η πρώτη σκηνή;

Ρακοφορία

Ποια σκηνή του Α΄Επεισοδίου θεωρείται ως δεύτερος πρόλογος της τραγωδίας;

Από πολλούς θεωρείται η πρώτη σκηνή ως δεύτερος πρόλογος. Ο μονόλογος του Μενελάου εδώ ισορροπεί με το μονόλογο της Ελένης στον πρώτο πρόλογο. Ο Μενέλαος στέκεται απέναντι στους θεατές και αυτοπαρουσιάζεται δίνοντας όλα τα στοιχεία της γενεαλογίας του. Γι΄αυτό κάποιοι μελετητές θεώρησαν τη σκηνή αυτή ως δεύτερο πρόλογο.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της πρώτης σκηνής (της ρακοφορίας) του Α΄επεισοδίου;

Η πρώτη σκηνή (ρακοφορία, γιατί ο Μενέλαος φορά κουρέλια = ράκη. Διακρίνεται για τα εξής χαρακτηριστικά:

α) για τη δραματική της ιδιομορφία: Η εμφάνιση του Μενελάου στη σκηνή είναι απρόβλεπτη και ανατρέπει ό,τι έχει προηγηθεί στον πρόλογο και στην πάροδο. Η απρόβλεπτη αυτή μεταβολή αναζωπυρώνει και επιταχύνει τους ρυθμούς της δράσης αλλά ανανεώνει και το ενδιαφέρον των θεατών. Επίσης ο Μενέλαος που δε θυμίζει τραγικό ήρωα δίνει εύθυμο χρώμα.

β) για τη σκηνοθετική της ιδιομορφία: Η εμφάνιση του Μενελάου στη σκηνή είναι απρόβλεπτη και ανατρέπει όσα έχουν προηγηθεί στον πρόλογο και την πάροδο. Ο Χορός δεν είναι στην ορχήστρα, πράγμα σπάνιο στην αρχαία τραγωδία. Η μετάσταση του Χορού είναι παραβίαση μιας από τις συμβατικότητες του αρχαίου θεάτρου.

γ) Έκθεση «διά μιμήσεως», δηλαδή με απαγγελία και όχι δράση, γι΄αυτό θεωρείται από πολλούς δεύτερος πρόλογος.

Α΄σκηνή

Τι περιλαμβάνει η πρώτη σκηνή;

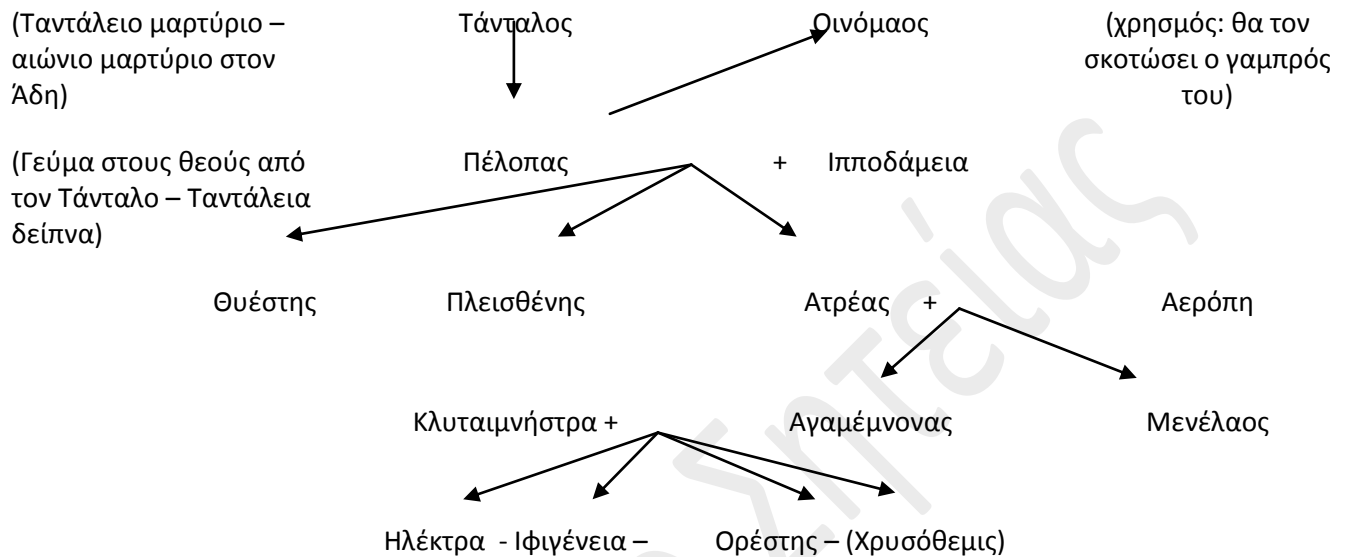
Ο μονόλογος του Μενελάου περιλαμβάνει τη γενεαλογία και αυτοσύστασή του, τη διήγηση των περιπετειών του, την έκθεση του προβλήματός του.

Ποιες πληροφορίες μας δίνει ο Μενέλαος στο μονόλογό του;

1. Γιος του Ατρέα και της Αερόπης, αδελφός του Αγαμέμνονα.
2. Είχε ηγετική θέση στην Τρωική εκστρατεία.
3. Στοιχίσε τη ζωή σε πολλούς Έλληνες και Τρώες ο πόλεμος.
4. Δε μπόρεσε να επιστρέψει στην πατρίδα του, παρόλο που έχουν περάσει 10 χρόνια από την Άλωση (ο Τεύκρος είχε πει 7 – αντιφάσεις του Ευριπίδη), γιατί περιπλανήθηκε στις θάλασσες.

5. Έφτασε τώρα ναυαγός πάνω στην καρίνα του πλοίου του μαζί με την Ελένη και τους συντρόφους του σ' αυτή την άγνωστη χώρα.
6. Κρύφτηκαν η Ελένη και οι σύντροφό του σε μια σπηλιά όπου φυλάνε τη γυναίκα του.
7. Ο ίδιος κουρελιασμένος βγήκε για να βρει τροφή και βοήθεια απ' αυτούς που κατοικούν στο παλάτι.

Ποιο είναι το γενεαλογικό δέντρο του Μενέλαου;

Τι γνωρίζετε για τον Οινόμαο και τον Πέλοπα;

Απάντηση στα σχόλια και στο λεξικό στο πίσω μέρος του βιβλίου.

Τι γνωρίζετε για την κατάρρα του γένους των Ατρείδων ή των Πελοπιδών;

Ο Πέλοπας αφού νίκησε τον Οινόμαο και αυτός σκοτώθηκε, πήρε την Ιπποδάμεια και έφυγαν. Μαζί τους πήραν και τον Μύρτιλο, τον ηνίοχό του Οινόμαου που τους βοήθησε. Στο δρόμο όμως ο Μύρτιλος, προσπάθησε να βιάσει την Ιπποδάμεια και ο Πέλοπας τον πέταξε στη θάλασσα (Μυρτώο πέλαγος. Πριν να πνιγεί όμως καταράστηκε όλη τη γενιά του Πέλοπα. Ο Ατρέας και ο Θυέστης σκότωσαν το Χρύσιππο, τον αδερφό τους και έφυγαν για τις Μυκήνες. Ο Ατρέας πήρε το θρόνο των Μυκηνών από τον Ευρυσθέα όταν πέθανε, αφού είχε παντρευτεί την κόρη του Αερόπη. Ο Θυέστης θέλησε να πάρει το θρόνο του Ατρέα. Τότε ο Ατρέας σκότωσε τα παιδιά του Θυέστη (2 γιους) και τα πρόσφερε δείπνο στον πατέρα τους. Αφού έφαγε του αποκάλυψε το μυστικό. Τότε ξανακαταράστηκε τη γενιά του Πέλοπα. Τις κατάρρες τις άκουσαν ξανά οι θεοί και έγιναν κι άλλοι φόνοι. Ο Θυέστης σκότωσε τον Ατρέα, ο Αίγισθος και η Κλυταιμνήστρα τον Αγαμέμνονα, ο Ορέστης την Κλυταιμνήστρα.

Πώς παρουσιάζει ο Μενέλαος το γενεαλογικό του δέντρο και τον εαυτό του (στ. 437-449);

Ο Ευριπίδης ακολουθώντας την ομηρική τεχνική παρεμβάλλει στην αρχή των προλόγων του τις λεγόμενες γενεαλογίες που διακωμώδησε ο Αριστοφάνης στους Αχαρνές και βάζει το Μενέλαο να παρουσιάζει το γενεαλογικό του δέντρο. Έτσι ο Μενέλαος στην αρχή του μονολόγου του:

- Αναθεματίζει τον Πέλοπα και γενάρχη των Πελοπιδών, τον παππού του και εύχεται να είχε σκοτωθεί αυτός στην αρματοδρομία.
- Αναφέρει τα Ταντάλεια δείπνα (ο Τάνταλος έκανε τραπέζι στους θεούς με το σώμα του γιου του Πέλοπα. Εδώ φαίνεται σα να τους κάλεσε ο σφαγμένος Πέλοπας τους θεούς. Ίσως γιατί πείσθηκε ο Πέλοπας να γίνει αυτό και έμμεσα αυτός τον καλεί).
- Αναφέρει τη γέννησή του.
- Αυτοσυστήνεται με τη φράση: «κι εμένα το Μενέλαο»

- Ιδιοποιείται την αρχηγία της Τρωικής εκστρατείας.

Οι γενεαλογίες αποτυπώνουν καλύτερα τα γνωρίσματα των ηρώων και υπογραμμίζουν την ιδέα της οικογενειακής διαδοχής. Πολλές φορές η μοίρα των ηρώων εξαρτάται από τη μοίρα της οικογένειάς τους. Εδώ ο Μενέλαος αναθεματίζει τη γενιά του θέλοντας να δείξει την τραγική του θέση θα προτιμούσε να μην είχε γεννηθεί παρά να βιώνει την τωρινή κατάσταση.

Γιατί η αυτοσύσταση του Μενέλαου κρίνεται απαραίτητη;

Αυτοσυστήνεται με τη φράση «κι εμένα το Μενέλαο». Είναι απαραίτητη γιατί α) δεν υπάρχει άλλο πρόσωπο στη σκηνή και β) είναι ο μόνος τρόπος να γνωρίσουν οι θεατές την ταυτότητα του ανθρώπου που βρίσκεται στο λογείο.

Γιατί ο Μενέλαος στο στίχο 446 ιδιοποιείται την αρχηγία της Τρωικής εκστρατείας;

Ο Ευριπίδης θέλει:

A) Να τονίσει τις στρατηγικές ικανότητες του ήρωα, το χαρακτήρα του στρατηγικού άντρα.

B) να τον παρουσιάσει ως ένδοξο στρατιώτη.

Γ) να καταστήσει πιο αισθητή την αλλαγή της κατάστασής του, δηλαδή να τονίσει την τραγικότητα του Μενέλαου ο οποίος από ηγέτης της Τρωικής εκστρατείας τώρα κατάντησε ναυαγός με κουρέλια. Τα λόγια αυτά που λέγονται με εγωισμό τονίζουν την αντίθεση ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν και την αλλαγή που έχει επέλθει στη ζωή του. Έτσι παρουσιάζεται πιο έντονη η τραγικότητά του και αρχίζει να προκαλείται ο έλεος και ο φόβος που βλέπουν έναν ένδοξο βασιλιά και στρατηγό να στέκεται τώρα μπροστά τους ρακένδυτος.

Τι υπογραμμίζει ο Μενέλαος με τη φράση «κι όχι με τη βία σαν τύραννος»;

Ο Μενέλαος αναφέρεται στο εκστρατευτικό σώμα των Ελλήνων, οι οποίοι με τη θέλησή τους πήραν μέρος στην Τρωική εκστρατεία. Επομένως δεν ακολούθησαν το Μενέλαο «με τη βία» όπως θα συνέβαινε αν ήταν «τύραννος». Με αυτή τη φράση ο Μενέλαος και επομένως ο Ευριπίδης υπογραμμίζει α) τη δημοκρατικότητα των Ελλήνων και β) το σεβασμό της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Ο Ευριπίδης προβάλλει σε διάφορα σημεία του έργου την αντίθεση των Ελλήνων με τη δεσποτική νοοτροπία και την ανωτερότητά τους.

Τι επιδιώκει ο Ευριπίδης με τη φράση «και φέραν τα ονόματα των σκοτωμένων πίσω»;

Η τραγωδία παίχτηκε το 412 π.Χ. Ο Ευριπίδης επιχειρεί να ξυπνήσει στη σκέψη και στην ψυχή των Αθηναίων θεατών τα βιώματα απ' τη Σικελική εκστρατεία και να τους κάνει να αισθανθούν αποτροπιασμό για τον πόλεμο. Τους θυμίζει το τέλος της Σικελικής εκστρατείας όποτε συνέβη κάτι ανάλογο με την Τρωική εκστρατεία. Ανακαλώντας στη μνήμη των θεατών την τραγική αυτή εικόνα καλλιεργεί την απέχθειά τους για τον πόλεμο. Οι Αθηναίοι θεατές θυμούνται τις τραγικές συνέπειες της Σικελικής εκστρατείας και ζουν στην ατμόσφαιρα του Πελοποννησιακού πολέμου. Ο πόλεμος βέβαια στις κοινωνίες της αρχαιότητας και ιδιαίτερα των ομηρικών χρόνων θεωρείτο κανόνας, μία από τις ασχολίες των ανδρών εντελώς φυσική, όπως η γεωργία. Φυσικό αποτέλεσμα θεωρείτο ο θάνατος του στρατιώτη. Μεγάλη ντροπή ήταν να λησμονηθεί ο νεκρός. Τότε με την απουσία των τεχνικών μέσων οι αποστάσεις ήταν τεράστιες και δε μετέφεραν τους νεκρούς στην πατρίδα. Όμως τους τιμούσαν στην πατρίδα τους με όλες τις απαιτούμενες εκδηλώσεις πένθους.

Γιατί ο Μενέλαος δεν είναι συμπαθής στους Αθηναίους θεατές στους στίχους 445-456; Ποια ιδιότυπη ειρωνεία δημιουργούν οι στ. 446 και 455-56;

A) Καυχιέται ότι είναι αρχηγός της Τρωικής εκστρατείας ενώ οι θεατές ξέουν ότι ήταν ο αδελφός του ο Αγαμέμνωνας.

B) Αναφέρει ότι σ' αυτόν τον πόλεμο «χαθήκανε πολλοί» (Ελληνες και Τρώες), για να αποδείξει ότι ήταν σπουδαίος αρχιστράτηγος σε μια μεγάλη σύγκρουση.

Γ) Δε λυπάται για τους νεκρούς του πολέμου σε αντίθεση με την Ελένη. Έτσι φαίνεται να είναι εγωιστής, αφού θέλει να πει ότι οι Έλληνες που τον ακολούθησαν έπρεπε να σκοτωθούν για την προσωπική του υπόθεση.

Δ) Δεν έχει αλλάξει χαρακτήρα ούτε και μετά την καταστροφή της Τροίας.

Ε) Ιδιοποιείται και την άλωση της Τροίας, πράγμα εγωιστικό. Και ο Τεύκρος είχε πει κάτι αντίστοιχο στο στίχο 130.

Αυτό δημιουργεί μια ιδιότυπη ειρωνεία εκ μέρους του ποιητή (σα να παίζει μαζί τους, βάζοντάς τους εγωιστικά να οικειοποιούνται την άλωση). Είναι πιθανό να θέλει να καταδικάσει αυτή την ανόητη ματαιοδοξία μερικών φιλοπόλεμων που νομίζουν ότι θα αποκτήσουν δόξα και ανδρεία μέσα από τον πόλεμο. Και ίσως δεν είναι τυχαίο ότι και στις δύο περιπτώσεις η επιτυχία της άλωσης συνοδεύεται από συμφορές: Την κούρσεψα μα πάω και γω χαμένος (Τεύκρος) – Εγώ περιπλανιέμαι τόσο καιρό στο κύμα ο δόλιος, όσο χρειάστηκα την Τροία να κουρσέψω (Μενέλαος). Επίσης ιδιότυπη ειρωνεία δημιουργείται, γιατί μολονότι ιδιοποιήθηκε την αρχηγία της εκστρατείας και την άλωση της Τροίας, τώρα βρίσκεται σε τραγική κατάσταση, κουρελής, ναυαγός, ζητιάνος σε ξένη χώρα (ειρωνεία της τύχης) και ο Τεύκρος εξόριστος από τον πατέρα του.

Ποιες πηγές έχουμε για την περιπλάνηση και τις περιπέτειες των Αχαιών στη θάλασσα με την άλωση της Τροίας;

Ο Μενέλαος στο μονόλογό του, εδώ.

Από τον ίδιο το Μενέλαο στην Οδύσσεια του Ομήρου.

Από τον κήρυκα στον Αγαμέμνονα του Αισχύλου.

Ο Τεύκρος μίλησε για τρανή φουρτούνα στον πρόλογο.

Γιατί δικαιολογεί ο Μενέλαος την παρουσία τους στην Αίγυπτο στους στίχους 465-466;

Οι κανόνες της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας επιβάλλουν στα πρόσωπα που συμμετέχουν στη δράση να δικαιολογούν την παρουσία τους. Τον Μενέλαο τον έβγαλε η φουρτούνα ναυαγό στην Αίγυπτο. Και ο Τεύκρος δικαιολόγησε την παρουσία του στην Αίγυπτο (ήθελε προφητεία από τη Θεονόη), αλλά και η Ελένη (την πήγε ο Ερμής).

Να σχολιάσετε το στίχο 470 «με την Ελένη που έφερα»

Ο Μενέλαος αναφέρει ότι έφερε μαζί του την Ελένη. Είναι σημαντική πληροφορία και κεντρίζει το ενδιαφέρον των θεατών. Δημιουργεί έντονη τραγική ειρωνεία. Οι θεατές ξέρουν ότι ο Μενέλαος έχει το είδωλο, αφού η αληθινή Ελένη είναι στην Αίγυπτο, ενώ ο Μενέλαος νομίζει ότι έχει την αληθινή. Επίσης είναι σημαντική, γιατί πια αποδεικνύεται η ύπαρξη του ειδώλου της Ελένης. Οι θεατές αγωνιούν για τη συνέχεια. Αναρωτιούνται τι θα γίνει, θα αποκαλυφθεί η αλήθεια; Το «είναι» με το «φαίνεσθαι» είναι πιο κοντά, η αγωνία κορυφώνεται. Η κατάσταση είναι τραγικοκωμική.

Τι φανερώνουν οι ερωτήσεις του Μενελάου: «Ποιος είναι ο τόπος; Ποιοι τον κατοικούν;»

Ο Μενέλαος αντιδρά όπως αντέδρασε ο Τεύκρος στο στ. 83. Οι ερωτήσεις αυτές φανερώνουν την τραγική θέση των ηρώων.

Να σχολιάσετε και να αξιολογήσετε την επιλογή του Ευριπίδη να παρουσιάσει το Μενέλαο ντυμένο με κουρέλια.

Πολλοί μελετητές που θεωρούν το έργο τραγικοκωμωδία (λόγω του αισίου τέλους) κατατάσσουν τη συμπεριφορά και την εμφάνιση του Μενελάου στα κωμικά στοιχεία. Ο Μενέλαος λέει τα «ρούχα μου κουρέλια» 472 στ. Με τη σημαντική αυτή σκηνογραφική (κουρελιασμένα ρούχα) και σκηνοθετική (δείχνοντάς τα) πληροφορία, ο ποιητής τονίζει την τραγικότητα του ήρωα. Είναι σκόπιμη επιλογή και εξυπηρετεί τους εξής σκοπούς:

- A) Τονίζει την αλλαγή που προκάλεσε ο Τρωικός πόλεμος στη ζωή του Μενελάου (βασιλιάς – αρχιστράτηγος – πορθητής – ναυαγός κουρελής ζητιάνος)
- B) Υπογραμμίζει την τραγική θέση του ήρωα σε μια άγνωστη χώρα και αντιμετωπίζει πρόβλημα ταυτότητας, αφού τα πολυτελή ρούχα είναι για τους βασιλιάδες γνώρισμα της θέσης και της εξουσίας τους (παιχνίδι φαίνεσθαι και είναι και εδώ).
- Γ) Προκαλεί στους Αιγυπτίους τον οίκτο για τον αξιολύπητο ήρωα.
- Δ) Προκαλεί στους θεατές τον έλεο και το φόβο.
- Ε) Δίνει τη δυνατότητα να αισθητοποιηθεί η αποκατάσταση του ήρωα με την αλλαγή της ενδυμασίας του στο τέλος.
- Στ) Επιδιώκει να δείξει ότι ο πόλεμος έχει τραγικές συνέπειες για τους ανθρώπους (αλλαγή της ζωής τους)
- Ζ) Μποδίζει την αναγνώρισή του από την Ελένη (Θεατρική οικονομία – Προοικονομία)
- Η) Πρέπει να παρουσιάσει ρεαλιστικά το ναυαγό Μενέλαο.
- Θ) Εντυπωσιάζει τους θεατές με την αντίθεση του κουρελή Μενελάου προς τα εγωιστικά λόγια του.
- Ι) Εμφανίζει τους ήρωές του με ανθρώπινες αδυναμίες και πάθη.
- Ο Ευριπίδης συνήθιζε να παρουσιάζει τους ήρωές του σε άθλια κατάσταση, πράγμα για το οποίο δέχτηκε την κριτική του Αριστοφάνη στην κωμωδία «Αχαρνής», όπου διακωμωδεί την άθλια εμφάνιση των ηρώων του Ευριπίδη.

Να σχολιάσετε την αλλαγή που προκάλεσε ο Τρωικός πόλεμος στη ζωή του Μενελάου. Τι είναι η περιπέτεια;

Πριν από τον Τρωικό πόλεμο ο Μενέλαος ήταν δημοφιλής, δημοκρατικός, φιλελεύθερος και πλούσιος βασιλιάς.

Στον Τρωικό πόλεμο αναδείχτηκε γενναίος πολεμιστής ένδοξος ήρωας. Τώρα είναι ναυαγός, κουρελής, ζητιάνος, πεινασμένος σε άγνωστη χώρα. Επομένως κάθε πόλεμος προκαλεί μεγάλες αλλαγές στη ζωή, στα ήθη και στα έθιμα των ανθρώπων. Τέτοιες αλλαγές συνέβησαν μετά τον πόλεμο στο Μενέλαο.

Εδώ λοιπόν εμφανίζεται το στοιχείο της «περιπέτειας». Είναι ουσιαστικό στοιχείο του τραγικού μύθου κατά τον Αριστοτέλη, σημαίνει τη μεταστροφή της τύχης των ηρώων στο αντίθετο από αυτό που επιδιώκουν. Διαφέρει από τη μετάβαση που είναι απλή μεταβολή της κατάστασης. Η περιπέτεια είναι η διαδικασία με την οποία ο ήρωας έπεφτε από τ μία κατάσταση στην άλλη, από την ευτυχία στη δυστυχία και αντίστροφα. Ο Μενέλαος λοιπόν έφυγε από την Τροία ευτυχισμένος αφού πήρε την Ελένη και εκδικήθηκε τους Τρώες. Στην πορεία όμως η ευτυχία του έγινε δυστυχία, δηλαδή περιπλάνηση 10 χρόνων, ναυάγιο, πείνα, εξαθλίωση.

Πώς προωθείται η εξέλιξη του μύθου στους στίχους 482-485 («Στα βάθη... τη φυλάγουν»);

Προωθείται με την πληροφορία του Μενελάου ότι:

Έφερε την Ελένη (γι' αυτόν την αληθινή), την κρατά κλεισμένη σε μια σπηλιά και φρουρούμενη από τους συντρόφους του και τη θεωρεί ένοχη για τις συμφορές του.

Η πληροφορία αυτή:

-Φέρνει κοντά την Ελένη της Τροίας (είδωλο) με αυτή της Αιγύπτου (αληθινή).

Αξιοποιείται η αντίθεση του «φαίνεσθαι» και του «είναι», όπου θα στηρίξει την εξέλιξη του μύθου.

Γενικά ο Μενέλαος και η αληθινή Ελένη είναι δύο παράγοντες που δρουν αυτόνομα. Η εξέλιξη του μύθου, όπως τη μεθοδεύει ο ποιητής οδηγεί στη συνάντησή τους και στη λύση του δράματος (φυγή, επιστροφή τους).

Να σχολιάσετε τους στίχους 485-487 «να βρω κάτι να τους χορτάσω».

Θυμίζει εδώ ο Μενέλαος τον Οδυσσέα και το ενδιαφέρον για τη σωτηρία των συντρόφων του. Μαρτυρεί το ήθος του η συμπεριφορά αυτή.

Τι επιδιώκει ο Ευριπίδης με την περιγραφή του ανακτόρου;

Ο Ευριπίδης περιγράφοντας το πλούσιο ανάκτορο του Πρωτέα επιδιώκει:

A) Να δώσει στο ναυαγό Μενέλαο την ελπίδα ότι θα εξασφαλίσει το παλάτι τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους, αφού τονίζει τον πλούτο.

B) Να παρουσιάσει την αντίθεση που δημιουργεί πλούτος και η πολυτέλεια του ανακτόρου με την εγκατάλειψη και ερήμωση της Τροίας.

Μερικοί υποστηρίζουν ότι η περιγραφή του ανακτόρου αποσκοπεί στο να τονίσει πως η απελευθέρωση της Ελένης θα είναι δύσκολη.

Ποια σκηνοθετική πληροφορία παρουσιάζουν οι στίχοι 493-494;

Πλησιάζει την κεντρική πόρτα του ανακτόρου και με δυνατή φωνή για να τον ακούσουν ζητά να ανοίξει κάποιος θυρωρός για να πει στον ιδιοκτήτη τα δεινά του.

Ποιες αποφθεγματικές φράσεις υπάρχουν στο κείμενο; Σε ποιους στίχους φαίνεται η διάνοια του ήρωα;

- 450-3
- 474-6
- 491-2

Α΄ επεισόδιο

2^η σκηνή (495-541) – Γερόντισσα – Μενέλαος

3^η σκηνή (542-575) – Μενέλαος

Γιατί ο Ευριπίδης προτίμησε γυναίκα αντί για άνδρα; Τι προσφέρει η επιλογή αυτή στο έργο; Ποιος ο ρόλος της γερόντισσας;

Η παρουσία της γερόντισσας υπηρετεί τη θεατρική οικονομία (βλ. κυρίως το β και δ)

Ο Ευριπίδης προτίμησε να είναι θυρωρός μία μεγάλη και αδύνατη γυναίκα γιατί:

1. Μία γυναίκα είναι πιο συναισθηματική, πιο ευαίσθητη και πιο δειλή σε σύγκριση με τον άντρα.
2. Πιθανότατα ο άντρας θα συμπεριφερόταν με μεγαλύτερη σκληρότητα προς το Μενέλαο ή θα φώναζε να τον συλλάβουν. Θα εξελισσόταν έτσι η σκηνή σε μία βίαιη σύγκρουση με απρόβλεπτες συνέπειες για την εξέλιξη του μύθου, αυτή που θέλει ο ποιητής. (Θεατρική οικονομία)
3. Η σύγκρουση του Μενέλαου με μια γερόντισσα γυναίκα θα τόνιζε περισσότερο την τραγικότητα του ήρωα.
4. Η φλύαρη γερόντισσα μπορούσε να μεταδώσει στο Μενέλαο περισσότερες πληροφορίες χρήσιμες για την εξέλιξη του μύθου (θεατρική οικονομία), κυρίως ως προς την αναγνώριση.
5. Η ηλικιωμένη γυναίκα συμπεριφερόμενη στον πορθητή της Τροίας Μενέλαο με τρόπο περιφρονητικό στην αρχή της σκηνής, θα τόνιζε έντονα την άθλια και τραγική κατάσταση του Μενέλαου.
6. Η στάση του Μενέλαου απέναντι στη γερόντισσα (ευγενικός, διαλλακτικός) προβάλλει τις ευαισθησίες, τις ηθικές αρχές και την ανωτερότητα των Ελλήνων έναντι των βαρβάρων.

Να δικαιολογήσετε τη στάση της Γερόντισσας –θυρωρού απέναντι στο Μενέλαο στην αρχή και στο τέλος της σκηνής.

Η γερόντισσα στην αρχή προσπαθεί να τον διώξει τον σπρώχνει με τα χέρια της. Του λέει να φύγει γιατί θα ενοχλήσει «τους αφέντες». Άλλωστε, αν είναι Έλληνας, θα τον σκοτώσουν. Στην αρχή της σκηνής είναι σκληρή και αυστηρή. Η συμπεριφορά αυτή της γερόντισσας δεν τονίζει τόσο την αγριότητα και τον απολίτιστο χαρακτήρα των Αιγυπτίων όσο τη μεγάλη αγάπη του Θεοκλύμενου για την Ελένη και το φόβο μήπως την απήγαγε κανείς. Η συμπεριφορά της δεν οφείλεται στην ιδιοσυγκρασία της, αλλά στο ότι εκτελεί τις αυστηρές διαταγές του Θεοκλύμενου («τον φοβάμαι», στο τέλος της σκηνής). Αυτό φαίνεται από το τέλος της σκηνής όπου δηλώνει ότι αγαπά του Έλληνας και γίνεται ανεκτική και υποχωρητική αφού του λέει ότι του είπε «λόγια πικρά». Αφού αγαπά τους Έλληνας δικαιολογείται η ανοχή της απέναντι στο Μενέλαο και το γεγονός ότι θα κρατήσει μυστική την παρουσία του στην Αίγυπτο. Αυτό βέβαια εξυπηρετεί τη θεατρική οικονομία. Εδώ λοιπόν μεθοδεύει το μύθο του, για να οργανώσει όπως θέλει τη συνέχεια της ιστορίας του και να κρατήσει το ενδιαφέρον των θεατών.

Ποια πληροφορία μας δίνουν οι στίχοι 497-98 («θα σε σκοτώσουν Έλληνας αν είσαι»)

Επαναλαμβάνεται το ίδιο μοτίβο την Ελένης – Τεύκρου. Έτσι μίλησε και η Ελένη στον Τεύκρο και μάλιστα χωρίς να του αποκαλύψει τους λόγους (θεατρική οικονομία: Αλλιώς θα αποκάλυπτε τον εαυτό της).

Ο ποιητής επαναλαμβάνει το ίδιο μοτίβο, γιατί θέλει να τονίσει:

- Την αγριότητα και τον απολίτιστο χαρακτήρα των Αιγυπτίων.
- Την αγάπη του Θεοκλύμενου για την Ελένη.
- Το φόβο του μήπως την απαγάγει κάποιος Έλληνας.

Ποια σκηνοθετική πληροφορία παρέχει ο στίχος 503 «Μη σπρώχνεις ντε...»

Ο Μενέλαος ζητά από τη γερόντισσα να μην τον σπρώχνει και να μην του πιάνει σφιχτά το χέρι. Τα λόγια του Μενελάου είναι μία σκηνοθετική πληροφορία (στοιχείο) που υποδηλώνει:

- Έντονη σωματική κίνηση.
- Δράση που δεν είναι τόσο συνηθισμένη στην αρχαία ελληνική τραγωδία. Ο Σοφοκλής και ο Αισχύλος δε βάζουν τους υποκριτές τους να κινούνται. Η κίνησή τους είναι εσωτερική και προβάλλεται με το λόγο. Ο Ευριπίδης καινοτομώντας έβαλε τους υποκριτές του να κινούνται στη σκηνή όπως στο σημερινό θέατρο. Η γερόντισσα κινείται απειλητικά προς το μέρος και τον σπρώχνει. Σίγουρα η σκηνή διογκώνει την τραγικότητα του ήρωα και ξυπνά τη συμπάθεια στην ψυχή των θεατών. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι πρόκειται για κωμική σκηνή γιατί οι σκηνές βίαιης αποπομπής ήταν συχνές στην κωμωδία. Είναι λάθος όμως, γιατί ο Ευριπίδης ήθελε απλώς να δείξει την άθλια κατάσταση του ήρωα.

Τι επιδιώκει ο ποιητής με την επιθετική συμπεριφορά της γερόντισσας;

Ο ποιητής θέλει:

- Να ταπεινώσει το Μενέλαο.
- Να παρουσιάσει πιο έντονη την αθλιότητα στην οποία έχει περιέλθει
- Να συγκρίνει την προηγούμενη κατάστασή του, όταν ήταν αρχηγός κοσμοξάκουστου στρατού με την τωρινή άθλια κατάστασή του.
- Να τονίσει την τραγικότητα του Μενελάου εξαιτίας της μεταβολής της τύχης εξαιτίας της «εις το εναντίον μεταβολής».
- Να παρουσιάσει το προηγούμενο βασιλικό μεγαλείο του Μενελάου σε αντίθεση με την άθλια κατάσταση του ζητιάνου στην οποία τώρα βρίσκεται.
- Να προκαλέσει τον οίκτο (έλαιο) των θεατών για τη μεγάλη αλλαγή της ζωής του Μενελάου μετά τον Τρωικό πόλεμο αλλά και το φόβο τους.

Σ' αυτή τη σκηνή τονίζεται περισσότερο η περιπέτεια του ήρωα, ουσιαστικό στοιχείο του τραγικού μύθου. Είναι έκδηλη περισσότερο η μεταστροφή της τύχης του ήρωα από την ευτυχία στη δυστυχία. Είναι ειρωνεία της τύχης. Η αντίδραση βέβαια του Μενελάου να βάλει τα κλάματα είναι αντιηρωική.

Τι απηχούν τα λόγια του Μενελάου στο στ. 507 «τους ναυαγούς κανείς δεν τους πειράζει»;

Εδώ ο Μενέλαος επικαλείται το ιερό καθήκον των αρχαίων Ελλήνων να φιλοξενούν και να προστατεύουν κάθε ξένο και ανήμπορο που ήταν άλλωστε κάτω από την προστασία του Ξένιου Δία. Η απάντηση της γερόντισσας «κάποιο άλλο σπίτι τότες άντε να βρεις» φανερώνει την αντίθεση ανάμεσα στους Έλληνες και τους βαρβάρους και την ανωτερότητα των Ελλήνων έναντι των βαρβάρων.

Ο πολιτισμός της Ανατολής, που ήταν μεγάλος δεν είχε πνευματικότητα και ηθικό βάθος.

Διάφορες εξηγήσεις μπορούν να δοθούν για το πώς ξεκίνησε ο σεβασμός των Ελλήνων προς τους ναυαγούς:

- Ήταν χαρακτηριστικό της φύσης των Ελλήνων.
- Έπειτα ο τρόπος ζωής των Ελλήνων (ταξίδια, εμπόριο, πόλεμος) είχε σαν συνέπεια να λείπουν μακριά από τα σπίτια τους. Είχαν ανάγκη στέγης, τροφής, προστασίας. Πρόσφεραν λοιπόν αυτό που και οι ίδιοι θα είχαν ανάγκη κάποια στιγμή.
- Οι ξένοι ήταν για πολλούς η μόνη επαφή με τον ξένο κόσμο και η μόνη πηγή πληροφοριών. Επειδή η προσφορά τους ήταν μοναδική και ανεκτίμητη έπρεπε και η ανταπόδοση να είναι ανάλογη.

Πώς γινόταν η σωστή φιλοξενία;

Ο ξένος δεν ήταν σωστό να περιμένει γιατί του δινόταν η εντύπωση πως ήταν ανεπιθύμητος. Τον έβαζαν να πλυθεί, να φάει, ν'αναπαυθεί και μετά τον ρωτούσαν ποιος είναι και τι θέλει. Όταν έφευγε του έδιναν δώρα ή γινόταν η ανταλλαγή δώρων.

Πώς δικαιολογείται η ερώτηση της γερόντισσας «δακρύξεις» αφού το πρόσωπίο δεν επέτρεπε να φανούν δάκρυα;

Η υποκριτική στο αρχαίο θέατρο στηριζόταν:

Στη χροιά και στον τόνο της φωνής

Στις κινήσεις του σώματος

Στις χειρονομίες

Το πρόσωπίο δεν άφηνε τα δάκρυα να φανούν. Η Γερόντισσα όμως κατάλαβε την ψυχολογική φόρτιση του Μενελάου από τα λόγια του και το υπέθεσε. Ο ποιητής πολλές φορές εκφράζει με το λόγο τα συναισθήματα των προσώπων του έργου του. Η αντίδραση βέβαια του Μενελάου στην επίθεση της γερόντισσας να βάλει τα κλάματα είναι στάση αντιηρωική.

Σε ποιους στίχους δείχνει ο Μενέλαος την άγνοιά του σχετικά με τη χώρα στην οποία βρίσκεται; Πώς αντιδρά ο Μενέλαος όταν μαθαίνει πως βρίσκεται στην Αίγυπτο;

Στο στ. 471 δείχνει την άγνοιά του. Δεν ξέρει πού βρίσκεται.

Στο στ. 517 ρωτά ξανά πού βρίσκεται αλλά ποιου είναι το παλάτι που είναι ανεπιθύμητος, επομένως εδώ δεν είναι απλή περιέργεια.

Με την απάντηση της γερόντισσας: «Η Αίγυπτος και του Πρωτέα το σπίτι», προκαλείται η έκπληξη, αλλά και η απογοήτευση του Μενελάου στο στίχο 519 («Πού έχω αράξει ο δόλιος»). Ξαφνιάζεται και απογοητεύεται, γιατί είναι μακριά απ' τη δική του πατρίδα.

Πώς παρηγορεί η Γερόντισσα το Μενέλαο στο στ. 522;

Αφού ο Μενέλαος είπε ότι είναι δόλιος (519) και αναστέναζε στο στίχο 521 για τις συμφορές του. Η Γερόντισσα του λέει ότι «δεν είσαι μόνος και άλλοι δυστυχούν». Είναι συνήθης τύπος παρηγοριάς: μοιρασμένη λύπη – μισή λύπη, αλλά δε μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η γερόντισσα είχε σκοπό να παρηγορήσει το Μενέλαο.

Πώς κατάλαβε ο Μενέλαος ότι πρόκειται για παλάτι;

Η Γερόντισσα δεν είπε ότι ο Πρωτέας είναι βασιλιάς, αλλά ότι είναι το σπίτι του. Ο Μενέλαος το συμπεραίνει αφού στο μονόλογό του περιέγραψε τον πλούτο και τη μεγαλοπρέπεια του σπιτιού.

Σχολιάστε το στίχο 526 «Λείπει. Και των Ελλήνων εχθρός μέγας».

Η Ελένη είχε πει στον Τεύκρο ότι ο Θεοκλύμενος έχει πάει για κυνήγι και ότι σκοτώνει τους Έλληνες.

Άρα οι θεατές έχουν προετοιμαστεί κατάλληλα από τον ποιητή εγκαίρως και τώρα κατανοούν πλήρως τα λόγια της γερόντισσας. Εδώ η Γερόντισσα αποκαλύπτει χωρίς όμως περισσότερες λεπτομέρειες στο Μενέλαο το λόγο της εχθρότητας του Θεοκλύμενου. Αιτία είναι η παρουσία της Ελένης στο παλάτι.

Γιατί η Ελένη αποσιώπησε το λόγο της εχθρότητας του Θεοκλύμενου για τους Έλληνες στη σκηνή με τον Τεύκρο;

Γιατί ο ποιητής δεν ήθελε:

- Αποκαλύψει την παρουσία της Ελένης στην Αίγυπτο.
- Να δώσει άλλη τροπή στο μύθο με την αποκάλυψη της παρουσίας της Ελένης.
- Να μεταδώσει στους θεατές περισσότερες πληροφορίες απ' όσες έπρεπε να μάθουν τότε.

- Να παρατείνει το διάλογο Ελένης –Τεύκρου περισσότερο αφού οι πιο σημαντικές και πιο απαραίτητες πληροφορίες για την εξέλιξη του μύθου είχαν μεταδοθεί.
- Να μάθει ο Τεύκρος ότι στην Τροία ήταν το είδωλο της Ελένης, κάτι που δεν θα άλλαζε τίποτα αφού ο Τεύκρος «θα αποχωρήσει» από το έργο σύμφωνα με το σχέδιο του ποιητή.
- Να αδυνατίσει τη δραματική ένταση με την αποκάλυψη των λόγων της εχθρότητας του Θεοκλύμενου για τους Έλληνες και έτσι να μειώσει την αγωνία των θεατών.

Γιατί ο πιο σημαντικός στίχος είναι ο 523 γι' αυτή τη σκηνή; («Είναι η Ελένη εδώ, του Δία η κόρη»)

Είναι ο πιο σημαντικός στίχος γιατί:

- Επαναφέρει το παιχνίδι ανάμεσα στο φαίνεσθαι και το είναι.
- Ανανεώνει το δραματικό ρόλο του «ειδώλου».
- Περιπλέκει τη δραματική κατάσταση με την πληροφορία αυτή.
- Φέρνει το Μενέλαο σε σύγχυση, αφού δε γνωρίζει ποια είναι η πραγματική Ελένη.
- Παρέχει στο Μενέλαο μια πληροφορία παράξενη και τραγική που θα προκαλέσει τις μετέπειτα εξελίξεις.
- Βοηθάει τον ποιητή να κατευθύνει την εξέλιξη του μύθου στην ταύτιση των δύο προσώπων και στη λύση του προβλήματος.

Εδώ η Γερόντισσα αποκαλύπτει χωρίς όμως περισσότερες λεπτομέρειες στο Μενέλαο το λόγο της εχθρότητας του Θεοκλύμενου. Αιτία η παραμονή της Ελένης στο παλάτι. Η πληροφορία αυτή για την παρουσία της Ελένης στην Αίγυπτο προωθεί την εξέλιξη του μύθου φέρνοντας κοντά την Ελένη της Τροίας με την Ελένη της Αιγύπτου.

Τι υπογραμμίζει η συσσώρευση των ερωτήσεων του Μενέλαου στο στ. 529;

Η πληροφορία της Γερόντισσας για την παρουσία της Ελένης προκάλεσε τη συσσώρευση των ερωτήσεων του στ. 529. Έτσι υπογραμμίζεται η απουσία, η αγωνία και η ένταση των συναισθημάτων του Μενέλαου. Επίσης με την ερώτηση «Την έκλεψαν από τη σπηλιά μου», υπογραμμίζει την πλήρη σύγχυση του Μενέλαου. Προετοιμάζει τους θεατές για το θέμα αυτό, γιατί προοικονομείται η εξαφάνιση της Ελένης –ειδώλου από τη σπηλιά στον αέρα.

Πώς κρατά η Γερόντισσα σε αγωνία το Μενέλαο για την παρουσία της Ελένης στο παλάτι του Πρωτέα;

Λέγοντας στο Μενέλαο «ήλθες σε δύσκολη στιγμή» αποφεύγει να γίνει συγκεκριμένη και τον κρατά σε αγωνία και σύγχυση.

Πώς τονίζεται εδώ η αντίθεση ανάμεσα στους Έλληνες και τους βαρβάρους σχετικά με το θεσμό της φιλοξενίας;

Στους στ. 538-39 η Γερόντισσα λέει στο Μενέλαο ότι κινδυνεύει να λάβει το θάνατο για δώρο φιλοξενίας. Εδώ τονίζεται η αντίθεση ανάμεσα στους Έλληνες και τους βαρβάρους σχετικά με το θεσμό της φιλοξενίας. Επίσης, η ανωτερότητα αυτή φάνηκε και στους στίχους 507-508 («τους ναυαγούς δεν τους πειράζει κανείς»). Δες απάντηση σχετική παραπάνω και τα γενικά περί φιλοξενίας.

Γιατί οι στίχοι 539-540 «έχω στους Έλληνες αγάπη» είναι σημαντικοί;

Είναι σημαντικοί γιατί:

Δικαιολογούν την ανοχή της Γερόντισσας απέναντι στον Έλληνα Μενέλαο.

Τονίζουν την αγάπη της γερόντισσας στους Έλληνες. Έμμεσα δηλώνουν την αλλαγή της στάσης της αφού έτσι δηλώνεται έμμεσα πως θα κρατήσει μυστική την παρουσία του Μενέλαου στην

Αίγυπτο. Έτσι βοηθά τη θεατρική οικονομία, αφού η αποκάλυψη του Μενελάου στην Αίγυπτο. Έτσι βοηθά τη θεατρική οικονομία αφού η αποκάλυψη του Μενελάου στο Θεοκλύμενο θα έδινε στο μύθο διαφορετική τροπή από αυτή που θέλει ο ποιητής.

Πώς δικαιολογεί η Γερόντισσα τη σκληρή της στάση απέναντι στο Μενέλαο στο τέλος της σκηνής;

Λέει ότι φέρθηκε έτσι γιατί φοβάται το Θεοκλύμενο και γιατί του είπε λόγια πικρά, εκτελώντας τις διαταγές του Θεοκλύμενου.

Ποιες αξιοσημείωτες αντιθέσεις υπάρχουν σ' αυτή τη σκηνή;

A) Η αυστηρή στάση της Γερόντισσας στην αρχή (αν και αφήνει έμμεσα να εννοηθεί ότι θα τον καλύψει) αντιτίθεται στην υποχωρητικότητα και την ανοχή που δείχνει στο τέλος και μάλιστα δικαιολογείται.

B) Το πρότερο βασιλικό μεγαλείο αντιτίθεται στην άθλια κατάσταση του επαίτη που βρίσκεται τώρα (περιπέτεια ήρωα).

Ποιες πληροφορίες δίνει η Γερόντισσα για την Ελένη;

Πρώτα ότι βρίσκεται εκεί και είναι ο λόγος της εχθρότητας του Θεοκλύμενου, χωρίς άλλες λεπτομέρειες. Στο στίχο 528 η Γερόντισσα αποκάλυψε την Ελένη κόρη του Δία. Στο στίχο 530 την αναφέρει ως κόρη του Τυνδάρεω. Πιθανότατα προκειμένου να καταστήσει πιο σαφές στον έκπληκτο Μενέλαο για ποια γυναίκα πρόκειται, προτιμά στο στίχο αυτό να αναφέρει και την εκδοχή της καταγωγής της από τον Τυνδάρεω. Τώρα πια δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία για ποια Ελένη μιλά.

Η άλλη πληροφορία είναι ότι έφτασε εκεί «προτού να πάνε οι Αχαιοί στην Τροία». Αυτά τα λόγια αποτελούν μια δεύτερη μεγάλη έκπληξη για το Μενέλαο. Η Ελένη βρίσκεται στην Αίγυπτο πολλά χρόνια (20 περίπου). Χωρίς αμφιβολία η πληροφορία αυτή εκτός από έκπληξη προκαλεί στο Μενέλαο και μεγάλη σύγχυση.

3^η σκηνή (542-75) Οι προβληματισμοί του Μενέλαου

Ποιοι είναι οι προβληματισμοί του Μενέλαου στην Τρίτη σκηνή του Α΄ επεισοδίου.

Ο Μενέλαος αξιολογεί τις πληροφορίες που έδωσε η Γερόντισσα ότι δηλαδή:

Ζει στην Αίγυπτο μία Ελένη που κατάγεται από τη Σπάρτη.

Είναι κόρη του Δία ή του Τυνδάρεω.

Σχετίζεται με την Τροία.

Ο Μενέλαος δεν αφαιρεί ούτε προσθέτει τίποτε σε όσα άκουσε.

Πώς διαγράφεται το ήθος του Μενελάου μέσα από την αξιολόγηση των πληροφοριών που πήρε απ' τη Γερόντισσα;

Η επιπολαιότητα και η αφέλεια του Μενελάου διαγράφεται μέσα απ' την αξιολόγηση των πληροφοριών που πήρε από τη Γερόντισσα. Γιατί ενώ όλα τα στοιχεία συγκλίνουν όπως δείχνει και ο συλλογισμός του στο ενδεχόμενο να βρίσκεται η πραγματική Ελένη στην Αίγυπτο, αυτός τα απορρίπτει, τα δέχεται ως συμπτώσεις χωρίς κανέναν έλεγχο και χωρίς καμία έρευνα. Οι σκέψεις του είναι επιπόλαιες και αφελείς. Οι αντιδράσεις του είναι άτολμες και δειλές.

Δέχεται ότι πρόκειται για σύμπτωση. Σκέπτεται επιπόλαια και ισχυρίζεται πως ο κόσμος είναι μεγάλος και δεν πρέπει να εκπλήσσεται κανείς για μία τέτοια σύμπτωση.

Οι προβληματισμοί του Μενελάου δείχνουν το παράδειγμα ανθρώπου που πλανιέται εκεί ακριβώς που αισθάνεται βέβαιος για τη λογική του. Έτσι αποκαλύπτει ένα βασικό γνώρισμα του ήθους του και παράλληλα κρατώντας την ισορροπία ανάμεσα στο σοβαρό και το αστείο, συντηρεί τη συναισθηματική φόρτιση των θεατών και παρατείνει την αμηχανία τους για τον τρόπο που πρέπει ν' αντιδράσουν (να γελάσουν με τα αφελή συμπεράσματά του ή να μη γελάσουν με την άθλια κατάστασή του – ισορροπία σοβαρού αστείου).

Μερικοί λένε ότι ο Ευριπίδης εδώ γελοιοποιεί την αθλιότητα του τραγικού ήρωά του, με την οποία συμβαδίζει η λογική του.

Πάντως η επιπολαιότητα, η αφέλεια και η δειλία του Μενελάου εμφανίζεται και συ συνέχεια της τραγωδίας. Παρακάτω ο Μενέλαος δε μπορεί να καταστρώσει σχέδιο φυγής. Το αναλαμβάνει η Ελένη.

Ίσως η λογική του Μενελάου εναρμονίζεται με την άθλια ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται, γι αυτό στο τέλος λέει τι γνωμικό «η πιο μεγάλη δύναμη είναι η ανάγκη».

Τι παρατηρείτε στους στίχους 470 και 544

Επαναλαμβάνει την πληροφορία ότι έφερε μαζί του την Ελένη.

Τι δημιουργεί ο στίχος 547 «Κάποια άλλη κατοικεί με τ' όνομά της»

Η Γερόντισσα του είπε ότι κατοικεί η Ελένη, αυτός νομίζει ότι πρόκειται για κάποια άλλη που λέει ότι είναι η Ελένη και έχει εξαπατήσει τους Αιγυπτίους. Η πληροφορία αυτή που την καταλαβαίνει διαφορετικά ο Μενέλαος δημιουργεί νέα δραματική κατάσταση.

Γιατί οι στίχοι 559-565 εξυπηρετούν τη θεατρική οικονομία;

Ο Μενέλαος αποφασίζει να μη φύγει, αντίθετα με τις υποδείξεις τη Γερόντισσας. Αυτό επιβάλλει η θεατρική οικονομία (Τι είναι;). Αν έφευγε, δε θα συναντούσε την Ελένη όπως επιβάλλει η θεατρική οικονομία και ο ποιητής δε θα πετύχαινε τους δραματικούς του στόχους. Η οικονομία του έργου επιβάλλει ο Μενέλαος να απορρίψει την προειδοποίηση της Γερόντισσας.

Ποια στοιχεία θα μπορούσαν να αποτελέσουν γελοιοποίηση του Μενελάου;

Ο Μενέλαος λέει ότι θα τρέξει να κρυφτεί αν ο βασιλιάς Θεοκλύμενος είναι σκληρός. Εδώ ο ποιητής γελοιοποιεί κάπως το Μενέλαο. Γιατί ενώ πριν έκανε επίδειξη ανδρείας λέγοντας ότι αυτός έκαψε την Τροία, τώρα είναι έτοιμος να το βάλει στα πόδια αν ο βασιλιάς είναι σκληρός. Ο

ποιητής είχε παραπάνω την τάση να γελοιοποιήσει τον ήρωά του με τις επιπόλαιες, αφελείς και απλοϊκές σκέψεις σχετικά με τις πληροφορίες που πήρε από τη Γερόντισσα. Μάλλον όμως ο ποιητής θέλει να υπογραμμίσει την αθλιότητα του ήρωά του.

Να εντοπίσετε τις γνωμικές φράσεις (διάνοια) στην Τρίτη σκηνή και να τις σχολιάσετε.

- Η ανωτερότητα των Ελλήνων
- Ο κόσμος και ο άνθρωπος (απεραντοσύνη του κόσμου, φαίνεσθαι και είναι, περιορισμένη ανθρώπινη γνώση)
- Η πιο μεγάλη δύναμη είναι η ανάγκη

Επιπάροδος (576 - 587)
Β΄ Επεισόδιο (588 – 1219)

Α΄ σκηνή (588-658): Διάλογος Ελένης – Μενελάου. Αναγνώριση Μενελάου από Ελένη

Επιπάροδος του Χορού

Τι ονομάζεται «επιπάροδος» του Χορού;

Ο Χορός βγαίνει από το παλάτι και κατευθύνεται προς την ορχήστρα. Δίνει σε γενικές γραμμές τις πληροφορίες που τους έδωσε η Θεονόη. Η δεύτερη είσοδος του Χορού στην ορχήστρα ονομάζεται επιπάροδος. Ο Χορός στο αρχαίο θέατρο βρίσκεται στην ορχήστρα μέχρι το τέλος του έργου. Όμως σπάνια αποχωρεί όταν το απαιτεί η θεατρική οικονομία. Στην «Ελένη» η «μετάσταση» του Χορού εξυπηρετούσε την εμφάνιση του Μενελάου. Τώρα, λοιπόν, στην «επιπάροδο» επανέρχεται στη θέση του στην ορχήστρα και τραγουδά το σχετικό κομμάτι της επιπαρόδου.

Ποια σημαντική πληροφορία δίνει ο Χορός στην «επιπάροδο»;

Ο Χορός δίνει σε γενικές γραμμές στην πληροφορία που έδωσε η μάντισσα Θεονόη στην Ελένη και στο Χορό.

Σύμφωνα με την πληροφορία της Θεονόης ο Μενέλαος ζει. Η πληροφορία αυτή αναιρεί – ανατρέπει την πληροφορία που είχε δώσει ο Τεύκρος ότι τον θεωρούν νεκρό και επιφέρει αλλαγή στη δραματική κατάσταση. Οι πληροφορίες της Θεονόης συμφωνούν με όσα είπε ο ίδιος ο Μενέλαος για τον εαυτό του.

Πώς εξηγείται το γεγονός ότι ο Μενέλαος δεν αντιδρά εδώ όταν ακούει το όνομά του για την τύχη του;

Ο Μενέλαος που βρίσκεται κρυμμένος πίσω από τον τάφο του Πρωτέα και περιμένει το Θεοκλύμενο, ακούει έκπληκτος το όνομά του από το Χορό και είναι περίεργο που δεν αντιδρά σε ό,τι ακούει.

Αυτό συμβαίνει γιατί:

Θέλει να βεβαιωθεί για όσα συμβαίνουν.

Είναι προσεκτικός και συγκρατημένος μετά την προειδοποίηση της Γερόντισσας.

Είναι σαστισμένος βλέποντας ταυτόχρονα να βγαίνει απ' το παλάτι μια γυναίκα που μοιάζει με τη γυναίκα του την Ελένη και τα λόγια γι' αυτόν.

Ο ποιητής για λόγους θεατρικής οικονομίας θέλει να παρατείνει την αγωνία των θεατών με την τεχνική της επιβράδυνσης δηλαδή με την καθυστέρηση της αναγνώρισης του Μενελάου και της Ελένης.

Α΄ Σκηνή – Β΄ επεισοδίου

Ποιο είναι το περιεχόμενο των πέντε σκηνών του Β΄ επεισοδίου συνοπτικά;

Η πρώτη σκηνή: Διάλογος ανάμεσα στην Ελένη και στο Μενέλαο. Αναγνώριση του Μενελάου απ την Ελένη (πρόσωπα 2)

Δεύτερη σκηνή: Ένας αγγελιαφόρος αναγγέλλει την εξαφάνιση της Ελένης από τη σπηλιά. Αναγνώριση της Ελένης από το Μενέλαο (3 πρόσωπα, τριγωνική σκηνή)

Τρίτη σκηνή: Ο Μενέλαος και η Ελένη εκτιμούν την κατάσταση και τους κινδύνους (2 πρόσωπα)

Τέταρτη σκηνή: Η Θεονόη αποκαλύπτει τις διαθέσεις των θεών απέναντι στο Μενέλαο. Υπόσχεται να τους βοηθήσει (3 πρόσωπα: τριγωνική σκηνή)

Πέμπτη σκηνή: Η Ελένη και ο Μενέλαος καταστρώνουν σχέδιο απόδρασης

Η εναλλαγή σκηνών με δύο και τρία πρόσωπα (τριγωνική), δίνει στο έργο πλουσιότερη σε ένταση εξέλιξη.

Να σχολιάσετε την πολυλειτουργικότητα του τάφου του Πρωτέα.

Ο τάφος του Πρωτέα στο μέσο της σκηνής –λογείου αποτελεί έξυπνο εύρημα του ποιητή, αφού μπορεί να επιτελεί διάφορους πολλαπλούς ρόλους.

Να χρησιμεύει ως άσυλο και καταφύγιο για την Ελένη στις δύσκολες στιγμές.

Να κρύβει για λίγο κάποιον από τους ήρωες, εδώ το Μενέλαο, και να μην τον βλέπουν τα άλλα πρόσωπα.

Να θυμίζει τον έντιμο δίκαιο, ηθικό Πρωτέα που βοήθησε την Ελένη σε αντίθεση με το Θεοκλύμενο.

Να εκφράζει την αντίληψη των Αιγυπτίων και των Ελλήνων για την αθανασία της ψυχής.

Να δείχνει το σεβασμό του Θεοκλύμενου στον πατέρα του.

Η Ελένη βγαίνοντας από το παλάτι δείχνει τον τάφο αλλά στέκεται ακόμα δίπλα στην είσοδο του παλατιού. Απευθύνεται μάλλον στους θεατές.

Ποιες πρόσθετες πληροφορίες δίνει η Ελένη στους στίχους 589-606; Ποια αφηγηματική τεχνική υπάρχει;

Η Ελένη δίνει τις πληροφορίες που άκουσε από τη Θεονόη: α) ότι ο Μενέλαος ζει και έχει σωθεί με κάποιους συντρόφους του β) ότι όταν τελειώσουν τα βάσανά του θα φτάσει στην Αίγυπτο.

Στους στίχους 593-94: «Μα θα 'ρθει... τελειώσουν «υπάρχει τραγική ειρωνεία, γιατί η Ελένη αγνοεί ότι ο Μενέλαος είναι δίπλα της ενώ οι θεατές το ξέρουν.

Ποιο στοιχείο επηρεάζει τη συναισθηματική κατάσταση της Ελένης και των θεατών στους στίχους 594-596;

Η Ελένη ανησυχεί για το τι θα συμβεί στο Μενέλαο όταν φτάσει στην Αίγυπτο, σε μια χώρα με σκληρό και εχθρικό για τους Έλληνες βασιλιά. Η Θεονόη της είπε ότι θα έρθει στην Αίγυπτο όταν τελειώσουν τα βάσανά του, δεν της είπε όμως αν, όταν φτάσει, θα σωθεί. Επομένως, αυτή η αβεβαιότητα και η αγωνία επηρεάζει τη συναισθηματική της κατάσταση. Και οι θεατές όμως που γνωρίζουν ότι ο Μενέλαος είναι ήδη στην Αίγυπτο, αγωνιούν για την αντίδραση του Θεοκλύμενου, επομένως και για την εξέλιξη της υπόθεσης.

Γιατί ο Ευριπίδης οργάνωσε τη σκηνή στους στίχους 596-597 με αυτόν τον τρόπο;

Η Ελένη σε αυτούς τους στίχους λέει: «Στην πολλή χαρά μου σαν άκουσα πως γλύτωσε λησμόνησα καθάρια να ρωτήσω» (αν δηλαδή σωθεί όταν φτάσει στην Αίγυπτο). Την παράλειψη της Ελένης να ρωτήσει αν θα σωθεί ο άντρας της στην Αίγυπτο την αποδίδουν μερικοί στο φόβο της Ελένης μήπως η Θεονόη της ανακοινώσει κάτι άσχημο, άλλοι στη ντοπαλότητα της Ελένης

και άλλοι στη δεοντολογία της αβρότητας που είδαμε να σέβεται και ο Μενέλαος στο στίχο 473: «Ντρεπόμουν να ρωτήσω τους ανθρώπους». Ο Ευριπίδης επιλέγει συνειδητά να κάνει την Ελένη να μην έχει μάθει απ' τη Θεονόη τι θα συμβεί στο Μενέλαο μετά την άφιξή του στην Αίγυπτο, γιατί θέλει:

Να κρατήσει αβέβαιη την εξέλιξη των γεγονότων

Να παρατείνει την αγωνία των θεατών

Να προκαλέσει το φόβο τους για την τύχη Μενελάου και Ελένης

Να κρατήσει έντονο το ενδιαφέρον των θεατών για να παρακολουθήσουν τη δράση των δύο ηρώων

Να παρατείνει την αγωνία της Ελένης

Έτσι με την επιλογή αυτή επιτυγχάνει τους δραματικούς του στόχους.

Τι περιέχει και τι αποκαλύπτει το ερώτημα της Ελένης: «Πότε θα 'ρθεις»;

Περιέχει τραγική ειρωνεία αφού αγνοεί η ηρωίδα την παρουσία του Μενελάου εκεί, ενώ οι θεατές το ξέρουν.

Αποκαλύπτει το ήθος της Ελένης και το κυρίαρχο γνώρισμα του είναι η συζυγική πίστη μετά τη χαρά, την ανακούφιση που νιώθει λόγω των καλών ειδήσεων, τώρα λαχταρά να τον δει, να σιγουρευτεί για όσα της είπε η Θεονόη.

Πώς αντιδρά η Ελένη μόλις αντιλαμβάνεται την παρουσία κάποιου προσώπου; Ποιο εκφραστικό μέσο χρησιμοποιεί;

Α) Μόλις η Ελένη αντιλαμβάνεται ξαφνικά την παρουσία κάποιου προσώπου (του Μενελάου) που κρύβεται πίσω από τον τάφο του Πρωτέα μάλλον ή σε κάποια από τις παρόδους, τρέχει φοβισμένη στον τάφο που χρησιμεύει ως άσυλο και καταφύγιο στις δύσκολες στιγμές της, αφού γίνεται ικέτισσα του νεκρού Πρωτέα. Φοβάται μήπως ο Θεοκλύμενος μηχανεύεται γι' αυτή «παγίδες» δηλαδή μηχανορραφίες και συνωμοσίες για να την αναγκάσει να τον παντρευτεί.

Εδώ η πλάνη της Ελένης τονίζει την τραγικότητά της.

Β) Χρησιμοποιεί παρομοιώσεις: Παρομοιάζει τον εαυτό της με Μαινάδα ή με γρήγορο πουλάρι. Με Μαινάδα, για να δηλώσει την ταχύτητα και την ορμή με την οποία έπρεπε να κατευθυνθεί προς τον τάφο, για να είναι ασφαλής, γιατί, όπως είναι γνωστό, οι Μαινάδες, όταν καταλαμβάνονταν από το πνεύμα του θεού Διονύσου ξεχύνονταν με ταχύτητα και ορμή και σε κατάσταση υστερίας έτρεχαν πάνω στα βουνά. Παρομοιάζεται και με γρήγορο πουλάρι, γιατί αυτό χαρακτηρίζεται από την ταχύτητα και την ορμή του.

Τι ήταν οι Μαινάδες;

Βλ. Παραπάνω

Ποιες σκηνοθετικές πληροφορίες έχουμε στους στίχους 607-618; Ποια στοιχεία αποδεικνύουν την έντονη σωματική κίνηση και δράση;

- Η Ελένη φοβισμένη τρέχει να φτάσει στον τάφο – βωμό του Πρωτέα (τάφος και βωμός = σκηνογραφική πληροφορία)
- Ο Μενέλαος απομένει σαστισμένος και βουβός βλέποντας μια γυναίκα όμοια με την Ελένη.
- Προσπαθεί με έντονη σωματική κίνηση και δράση να τη σταματήσει (Στάσου, μη φεύγεις). Φαίνεται ότι την έπιασε (στ. 612) για λίγο.
- Η Ελένη αφού του ξέφυγε συνεχίζει να τρέχει τρομαγμένη γιατί ο Μενέλαος στον 617 της ξαναλέει: «Στάσου μη φεύγεις και μη τρομάζεις».

- Η Ελένη, όταν φτάνει στο μνήμα ηρεμεί, σταματά και λέει: «Στέκομαι γιατί αγγίζω αυτό το μέρος». Είναι ασφαλής αφού είναι ικέτισσα του Πρωτέα και προστατεύεται και από τον ικέσιο Δία.
- Η έντονη σωματική κίνηση και δράση της Ελένης και του Μενελάου εδώ συνδέεται με την έντονη συναισθηματική τους κατάσταση.

Σχολιάστε το στίχο 613 «στο βασιλιά γυρεύει να με δώσει»

Η Ελένη εμμένει στην πλάνη της ότι δηλαδή ο άνθρωπος με τα κουρέλια είναι άνθρωπος του Θεοκλύμενου που θέλει να τη συλλάβει και να την οδηγήσει σ' αυτόν. Η στάση της Ελένης και η ερμηνεία που δίνει στις ενέργειες του Μενελάου προκαλούν τραγική ειρωνεία και τονίζουν την τραγικότητά της, αφού οι θεατές γνωρίζουν ότι ο κουρελής άνθρωπος είναι ο άντρας της και βέβαια δε θα την παραδώσει στο Θεοκλύμενο ενώ αυτή βρίσκεται σε πλάνη.

Να προσδιορίσετε το λειτουργικό ρόλο της φορεσιάς του Μενελάου όπως αυτός φαίνεται απ' το στίχο 616 «Όμως η φορεσιά σου έτσι σε δείχνει».

Η κουρελιασμένη φορεσιά του Μενελάου παίζει σημαντικό λειτουργικό ρόλο στο δράμα. Στη σκηνή αυτή:

Οδηγεί την Ελένη σε λαθεμένες σκέψεις, αφού τον θεωρεί κακό και κλέφτη.

Καθυστερεί την αναγνώριση του Μενελάου απ' την Ελένη, αφού την οδηγεί σε λανθασμένες σκέψεις.

Συνδέεται με το παιχνίδι του φαίνεσθαι (=ρακοφόρος ζητιάνος) και του είναι (=ο βασιλιάς Μενέλαος).

Προκαλεί ξανά στους θεατές οίκτο και συμπάθεια για την αλλαγή που έφερε ο Τρωικός πόλεμος στη ζωή του ήρωα.

Τονίζει την τραγικότητα του Μενελάου, αφού με την αξιολύπητη εμφάνισή του αισθητοποιείται η κατάπτωσή τους και έτσι προκαλούνται τα παραπάνω.

Σε ποια στοιχεία στηρίζεται η σκηνή της πρώτης αναγνώρισης του Μενελάου από την Ελένη;

Η σκηνή της αναγνώρισης του Μενελάου απ' την Ελένη στηρίζεται σε τρία στοιχεία:

Α. την ομοιότητα του ανθρώπου που έχει μπροστά της η Ελένη με το Μενέλαο.

Β. την ομολογία ότι αυτός είναι ο Μενέλαος.

Γ. την πληροφορία που της έδωσε η Θεονόη ότι θα φτάσει στην Αίγυπτο ο Μενέλαος

Η αναγνώριση αυτή θεωρείται κάπως βιαστική, απότομη και άτεχνη. Δε θεωρείται επιτυχημένη. Η αντίδραση δε της Ελένης είναι χαλαρή και ψυχρή.

Είναι δικαιολογημένη η δυσπιστία του Μενελάου στο στίχο 629; Ποια αφηγηματική τεχνική υπάρχει εδώ;

1. Η Ελένη πρώτη αναγνωρίζει το Μενέλαο. Γι' αυτό προσπαθεί να τον αγκαλιάσει. Όμως αυτός μένει ακόμη με την ισχυρή έκπληξη που δοκίμασε στην αρχή. Είναι δύσπιστος, δε δέχεται ότι η γυναίκα που βλέπει είναι η Ελένη. Γι' αυτό και προσπαθεί να αποφύγει την κίνησή της να τον αγκαλιάσει.

Τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή του είναι:

Α. η ομοιότητα αυτής της γυναίκας με την Ελένη.

Β. η ομολογία της ότι είναι η Ελένη.

Γ. η μαρτυρία της Γερόντισσας ότι βρίσκεται η Ελένη στην Αίγυπτο (κόρη του Τυνδάρεω-Δία, απ' τη Σπάρτη, έχει σχέση με την Τροία).

Ενώ ο Μενέλαος έχει τα ίδια περίπου σε βαρύτητα στοιχεία με αυτά που είχε η Ελένη και τον αναγνώρισε, αυτός απορρίπτει όλα αυτά τα στοιχεία και δυσπιστεί στο ότι είναι η Ελένη.

Η δυσπιστία του επομένως δε φαίνεται λογική και φυσική. Όμως ο Μενέλαος έχει υποφέρει πολλά, έχει μαζί του φέρει την Ελένη, όπως νόμιζε, από την Τροία, και βρίσκεται σε σύγχυση. Δε μπορεί να σκεφτεί άλλη εκδοχή. Γι' αυτό μέχρι εδώ στο στίχο 629 είναι κάπως δικαιολογημένη η δυσπιστία του αφού ξέρει ότι άφησε στη σπιλιά φρουρούμενη τη γυναίκα του. Ο Μενέλαος δε μπορεί να καταλάβει το παιχνίδι των θεών που τον βασανίζουν χρόνια.

2. Ασφαλώς η δυσπιστία του Μενελάου και η μη αναγνώριση της Ελένης από αυτό είναι επιλογή του ποιητή, γιατί έτσι εξυπηρετείται η θεατρική οικονομία. Ο ποιητής μεθοδεύει έτσι τα πράγματα για να πετύχει την κορύφωση της δραματικής ατμόσφαιρας με τη σκηνή με τον Αγγελιαφόρο που θα πληροφορήσει το Μενέλαο για την εξαφάνιση της Ελένης-Ειδώλου στον ουρανό. Είναι και αυτό δείγμα της τέχνης του Ευριπίδη. (+Επιβράδυνση)

Γ. Ρίτσος, Η Σονάτα του Σεληνόφωτος

...Έδω, όσο σιγά κι αν περπατήσω μέσ στην άχνα τής
βραδιάς, είτε μέ τις παντοῦφλες, είτε ζυπόλυτη,
κάτι θά τρίζει, — ένα τζάμι ραγίζει ή κάποιος καθρέφτης,
κάποια βήματα ακούγονται, — δέν είναι δικά μου.
Έξω, στό δρόμο μπορεί νά μήν ακούγονται τούτα τά
βήματα, —
ή μεταμέλεια, λένε, φοράει ζυλοπάπουτσα, —
κι αν κάνεις νά κοιτάξεις σ' αυτόν ή στόν άλλον καθρέφτη,
πίσω απ' τή σκόνη καί τις ραγισματιές,
διακρίνεις πιό θαμπό καί πιό τεμαχισμένο τό πρόσωπό σου,
τό πρόσωπό σου πού άλλο δέ ζήτησες στή ζωή παρά νά τό
κρατήσεις
καθάριο κι άδιαίρετο.
Τά χείλη του ποτηριού γυαλίζουν στό φεγγαρόφωτο

Στο δραματικό αυτό μονόλογο, μία ώριμη γυναίκα απευθύνεται σε ένα νεαρό άνδρα και περιγράφει τις σκέψεις και τα συναισθήματά της γύρω από τη ζωή, την ηλικία, τη δημιουργία και τα γηρατεία. Μέσα από τα λόγια της, ο ποιητής καταβυθίζεται στο σκοτεινό πηγάδι της ψυχής και του υποσυνείδητου και μιλά για τον έρωτα, τη μοναξιά και τη γνωριμία με τον εαυτό μας και τα πράγματα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, η γυναίκα νιώθει την ύπαρξή της να βαραίνει με τα χρόνια, όσο ανάλαφρη και νέα κι αν αισθάνεται η ίδια. Ακόμα και ζυπόλυτη, η ζωή της μέσα στο παλιό σπίτι «τρίζει» κάτω από το βάρος της μεταμέλειας και την γηρατειών. Ψάχνει να βρει τον εαυτό της, που νομίζει ότι γνωρίζει, μέσα σ' έναν καθρέφτη και συνειδητοποιεί ότι αυτό που πίστευε ότι ήταν συμπαγές, ξεκάθαρο και νέο, είναι τώρα θαμπό και σπασμένο από τα χρόνια και τις εμπειρίες. Η πορεία προς την αυτογνωσία και την αλήθεια αποδεικνύεται πολύ συχνά επίπονη και δύσκολη, γι' αυτό ο άνθρωπος επιλέγει συνήθως την αυταπάτη και τον εγκλωβισμό στην επιφάνεια των πραγμάτων (Μενέλαος)

Γιατί ο Μενέλαος παρακαλεί την Εκάτη να του στείλει «φαντάσματα αγαθά»;

Ο Μενέλαος βρίσκεται σε πληρη σύγχυση. Νομίζει ότι η γυναίκα που βλέπει μπροστά του είναι ένα φάντασμα. Εύχεται η γυναίκα αυτή να μην του βγει σε κακό. Παρακαλεί την Εκάτη να του στείλει αγαθό φάντασμα», γιατί συνήθως η Εκάτη τρόμαζε τους ανθρώπους με τα φαντάσματα που έστελνε. Νόμιζε λοιπόν ο Μενέλαος ότι είχε μπροστά του μια γυναίκα –κακό φάντασμα και γι' αυτό εύχεται να του στείλει αγαθό, δηλαδή να μην του βγει σε κακό η γυναίκα που βλέπει. Εδώ

πλανιέται ο Μενέλαος, όπως και η Ελένη προηγουμένως που τον πέρασε για άνθρωπο του Θεοκλύμενου, αφού θεωρεί τη γυναίκα που βλέπει φάντασμα-είδωλο ενώ είναι η πραγματική Ελένη και αυτή που έφερε μαζί του το φάντασμα-είδωλο ως πραγματική. Η πλάνη και η ψευδαίσθησή του αυτή τονίζουν την τραγικότητά του.

Τι γνωρίζετε για την Εκάτη; (βλ. σχόλιο του βιβλίου)

Τι δηλώνει η φράση του Μενέλαου «Κι εγώ δεν έχω πάρει δυο γυναίκες»;

Δηλώνει ότι ο ήρωας εξακολουθεί να βρίσκεται σε σύγχυση. Αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα, την Ελένη της Τροίας –είδωλο και την Ελένη της Αιγύπτου – αληθινή. Θεωρεί αλήθεια, είναι αυτή της σπηλιάς και φαίνεσθαι-απάτη αυτή της Αιγύπτου.

Τι προσπαθεί να αποδείξει η Ελένη με τις φράσεις της στους στίχους 642 και 644;

Η Ελένη κάνει μεγάλη προσπάθεια να πείσει το Μενέλαο για την τυτότητά της. Στο στίχο 642 η Ελένη λέει «τα μάτια σου θα σου το φανερώσουν». Προσπαθεί να τον πείσει να βασιστεί στις αισθήσεις του, «στα μάτια»για να βρει την αλήθεια. Εδώ κάνει σφή διάκριση ανάμεσα στην αλήθεια που είναι συμπέρασμα λογικής διαδικασίας, αποτέλεσμα του νου, που αφού ο Μενέλαος βρίσκεται σε σύγχυση, είναι σαστισμένος με όλα όσα του συμβαίνουν και δε χρησιμοποιεί τη λογική, η Ελένη τον προκαλεί να βασιστεί τουλάχιστον σ' αυτό που βλέπει, στις αισθήσεις. Στο στίχο 644 η Ελένη λέει στο Μενέλαο «στην Τροία πήγε το είδωλό μου». Η παράδοση για το είδωλο αναπτύχθηκε από το Στησίχορο και το δανείστηκε ο Ηρόδοτος. Μέχρι εδώ, σ' αυτό το στίχο στηρίζει το μύθο του και την εξέλιξή του στο είδωλο.

Πιστεύετε ότι ο Ευριπίδης γελοιοποιεί το Μενέλαο στο στίχο 649;

Ο Μενέλαος αναρωτιέται πώς η Ελένη μπορεί συγχρόνως να ήταν και στην Τροία και εδώ. Πιστεύεται ότι γελοιοποιεί εδώ τον Μενέλαο και τον παρουσιάζει βραδύνου (αργόστροφο). Αν και η Ελένη εξήγησε στο Μενέλαο ότι η γυναίκα που έκρυψε στη σπηλιά είναι είδωλο, ενώ η αληθινή ήταν στην Αίγυπτο, αυτός ρωτά αυτό το αφελέξ ερώτημα: πώς είναι δυνατό να είναι συγχρόνως και στην Τροία και στην Αίγυπτο;

Πώς νιώθει η Ελένη όταν λέει «Μ' αφήνεις, για να φύγεις μ' έναν ίσκιο»;

Ο Μενέλαος ετοιμάζεται να φύγει. Η κίνησή του αυτή επηρεάζει συναισθηματικά την Ελένη. Νιώθει δυστυχία και απογοήτευση, καθώς βλέπει να φεύγει και να την αφήνει ο άντρας της που τον περίμενε με υπομονή τόσα χρόνια. Φαίνεται πάλι η τραγικότητά της, καθώς αυτός ο ίσκιος, το είδωλό της έπαιζε στραγικό ρόλο στη ζωή της και συνεχίζει να παίζει. Εδώ παρουσιάζεται η ψυχολογική μετάπτωση της Ελένης από τη χαρά στη λύπη.

Ποια ιδέα υπάρχει στον τελευταίο στίχο;

Είναι μία από τις ιδέες που επανέρχονται συχνά μέσα στο έργο αυτή του νόστου. Η λαχτάρα της επιστροφής στην πατρίδα.

Β΄Επεισόδιο: 2^η σκηνή (στ.659-837)

Πρόσωπα:Αγγελιαφόρος Α΄-Μενέλαος –Ελένη – Χορός

Είναι σκηνή τριγωνική, γιατί στο λογείο υπάρχουν τρία πρόσωπα

Τι σημαίνει ο όρος «αγγελιαφόρος» στο αρχαίο δράμα; Ποιος είναι ο τυπικός ρόλος του αγγελιαφόρου; Τι είναι οι αγγελικές ρήσεις; Γιατί είναι απαραίτητες στο αρχαίο θέατρο;

Ο όρος «αγγελιαφόρος» προέρχεται από το αρχαίο ρήμα «αγγέλλω» (=αναγγέλλω). Ο αγγελιαφόρος είναι λαϊκό πρόσωπο που μεταφέρει ευχάριστες ή δυσάρεστες ειδήσεις που προωθούν την εξέλιξη και τη λύση του δράματος. Έχει τυπικό ρόλο, δηλαδή μεταφέρει πληροφορίες, που λέγονται «αγγελικές ρήσεις» για γεγονότα που έγιναν κυρίως έξω από τη σκηνή. Στο αρχαίο θέατρο οι αγγελικές ρήσεις ήταν επικά ή διηγηματικά στοιχεία ανάμεσα στα επεισόδια. Από θεατρική άποψη οι αγγελικές ρήσεις είναι αντιθεατρικά στοιχεία, γιατί δεν έχουν το στοιχείο της δράσης.

Αγγελική ρήση είναι η αφήγηση κυρίως από ανθρώπους απλιικούς (υπηρέτες, βοσκοί, στρατιώτες κτλ) γεγονότων που δεν έγιναν μπροστά στα μάτια των θεατών, είναι όμως απαραίτητα να τα γνωρίσουν, για να μπορούν να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της δράσης. Είναι συνήθως μακρόσυρτες, αλλά **παραστατικές** και με ζωντάνια. Συνήθως παρεμβάλλονται στα διαλογικά μέρη των επεισοδίων.

Οι «αγγελικές ρήσεις» είναι απαραίτητες στο αρχαίο θέατρο γιατί:

- Ο τραγικός ποιητής δε μπορεί να παρουσιάσει ταυτόχρονα δύο διαφορετικά σκηνικά (π.χ. στην «Ελένη» του ο Ευριπίδης δε μπορεί να παρουσιάσει τη σπηλιά με το «είδωλο» της Ελένης και το ανάκτορο του Θεοκλύμενου με την αληθινή ηρώδα Ελένη).
- Ο τραγικός ποιητής είναι υποχρεωμένος να χρησιμοποιεί μόνο τρεις υποκριτές (ηθοποιούς) (π.χ. στην «Ελένη» του ο Ευριπίδης δεν μπορεί να παρουσιάσει στη σπηλιά το «είδωλο» της Ελένης μαζί με τους συτρόφους (ναύτες) του Μενελάου οι οποίοι φυλάνε το είδωλο).
- Ο τραγικός ποιητής οφείλει να ενημερώσει τους θεατές για όσα έγιναν έξω από τη σκηνή (μακριά από τα μάτια των ρεατών) στο τελευταίο 24ωρο και έχουν στενή σχέση με όσα διαδραματίζονται μπροστά στα μάτια των θεατών. Έτσι οι «αγγελικές ρήσεις» συντελούν στην ενότητα του χώρου και του χρόνου.

Επομένως, όσα γεγονότα πρέπει να μάθουν οι θεατές για την εξέλιξη του δράματος αλλά έγιναν έξω από τη σκηνή, μεταφέρονται στη σκηνή με τον «αγγελιαφόρο» ο οποίος αφηγείται σύμφωνα με το επικό πρότυπο. Συνήθως ο «αγγελιαφόρος» είναι αντι – ηρωικό πρόσωπο που εκφράζει σε απλοϊκό ύφος τα καθημερινά (λαϊκά) αισθήματα. Επειδή, έχει απλοϊκό ύφος, αρέσει στους θεατές οι οποίοι ξεχνούν ότι βρίσκονται στο αρχαίο θέατρο που έχει δράση και όχι αφήγηση.

Γιατί επιβάλλεται η εμφάνιση του Αγγελιαφόρου στη δεύτερη σκηνή του Β΄επεισοδίου;

Η εμφάνιση του αγγελιαφόρου στη δεύτερη σκηνή του Β΄επεισοδίου επιβάλλεται από την «ενότητα του τόπου». Αφού το σκηνικό δε μπορεί να αλλάξει, ο Ευριπίδης αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει τον Αγγελιαφόρο, για να μεταφέρει στους θεατές και τα πρόσωπα του έργου όσα διαδραματίστηκαν στη σπηλιά.

(Οι άλλες δύο ενότητες της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας είναι: η ενότητα του μύθου (ο μύθος πρέπει να στηρίζεται σε πράξεις των οποίων τα επιμέρους εξωτερικά και εσωτερικά στοιχεία έχουν μεταξύ τους λογική συνοχή) και η ενότητα του χρόνου (η διάρκεια των γεγονότων δε μπορεί να είναι μεγαλύτερη των 12 ή κατ'άλλους των 24 ωρών).

Γιατί ο Αγγελιαφόρος δεν αποκαλύπτει αμέσως το λόγο της άφιξής του; Ποια αφηγηματική τεχνική υπάρχει πριν την αγγελική ρήση;

Ο Αγγελιαφόρος δεν αποκαλύπτει (φανερώνει) αμέσως το λόγο της άφιξής του. Προηγείται ένας σύντομος διάλογος αρκετός να εξάψει την πειέργεια των θεατών και να κλιμακώσει την αγωνία των προσώπων που βρίσκονται στη σκηνή. Ο Αγγελιαφόρος αποφεύγοντας ν'ανακοινώσει αμέσως το λόγο της παρουσίας του ενισχύει το ενδιαφέρον των θεατών και την αγωνία του Μενελάου και της Ελένης. Η αφηγηματική τεχνική είναι αυτή της **επιβράδυνσης**, γιατί ο σύντομος διάλογος Μενελάου και Αγγελιαφόρου καθυστερεί την ανακοίνωση του γεγονότος της σπηλιάς.

Τι θέλει να δηλώσει ο Αγγελιαφόρος με τους στίχους 659-661;

Με τους πρώτους στίχους 659-661 ο Αγγελιαφόρος θέλει να δηλώσει ότι έχει να ανακοινώσει πολύ σημαντικά γεγονότα, αφού τον έστειλαν οι άλλοι να τον βρει.

Βέβαια η περιπλάνηση ενός Έλληνα (του γεροϋπηρέτη του Μενελάου) σε μια εχθρική και αφιλόξενη χώρα (στην Αίγυπτο) για την αναζήτηση άλλου Έλληνα (του Μενελάου) φαίνεται αφύσικη, αδιανόητη και επικίνδυνη. Η θεατρική όμως συμβατικότητα επιτρέπει στο λαχανιασμένο Αγγελιαφόρο να λέει τα πιο απίθανα πράγματα, ότι δηλαδή πήγε παντού, πράγμα επικίνδυνο για ένα ξένο.

Με τη φράση του «με στείλαν οι σύντροφοί μας» (στ. 661) ο Αγγελιαφόρος έμμεσα υποδηλώνει την ταυτότητά του, ότι είναι ένας από τους συντρόφους του Μενελάου που σώθηκαν. Από τους στίχους 482-485 ο Μενέλαος έχει προετοιμάσει τους θεατές για την παρουσία των συντρόφων του.

Στην αρχαία τραγωδία έπρεπε να δηλώνεται η ταυτότητα κάθε νέου προσώπου που εμφανιζόταν στη σκηνή και να δικαιολογείται η παρουσία του. Επομένως και στην περίπτωση του αγγελιαφόρου έχουμε έμμεση δήλωση της ταυτότητάς του («με στείλαν οι σύντροφοί μας»). Επίσης γίνεται φανερό ότι εμφανίστηκε για να πει κάτι σημαντικό.

Πώς προετοίμασε οι ποιητής τη διήγηση του Αγγλιαφόρου για την εξαφάνιση της Ελένης (αγγελική ρήση);

Μετά την αποκάλυψη πως η Ελένη της Τροίας ήταν «είδωλο», νεφέλη, σκιά, το μοτίβο του «είδωλου» δε μπορεί να λειτουργήσει πια και να στηρίζει το έργο. Γι'αυτό ο Ευριπίδης προετοίμασε τη διήγηση του Αγγελιαφόρου.

- Με την περιπλάνηση του Αγγελιαφόρου σε αφιλόξενη και εχθρική χώρα.
- Με την ανακούφιση του Αγγελιαφόρου που αντικρίζει το Μενέλαο.
- Με τη φράση του βιαστικού και λαχανιασμένου Αγγελιαφόρου.

«Εχάθηκε η γυναίκα σου» (στ. 667). Να προσδιορίσετε τη δραματική σημασία της πληροφορίας αυτής.

Η πληροφορία του Αγγελιαφόρου είναι πολύ σημαντική γιατί:

- Λύνει το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο Μενέλαος και τον έκανε ν'αποφύγει την Ελένη μετά την πρώτη αναγνώριση.
- Θα οδηγήσει στη δεύτερη αναγνώριση της Ελένης απ'τον Μενέλαο.

Ποια δραματική σημασία έχει η αγγελική ρήση σ'αυτήν τη τραγωδία;

Με την ανακοίνωση του θαύματος της σπηλιάς υπηρετείται η θεατρική οικονομία, γιατί ο ποιητής θα πετύχει το δραματικό του στόχο, δηλαδή την αναγνώριση της Ελένης από το Μενέλαο, ο οποίος βεβαιώνεται πια μετά απ'όσα άκουσε.

Γιατί ο ποιητής εκθέτει αυτολεξεί τα λόγια του «είδωλου» της Ελένης;

Το είδωλο της Ελένης χρησιμοποιεί ευθύ λόγο. Ο ευριπίδης εκθέτοντας αυτολεξεί τα λόγια του είδωλου της Ελένης:

- Δίνει στη σκηνή αμεσότητα και ζωντάνια
- Δίνει πειστικότητα και αληθοφάνεια
- Καθιστά την εικόνα πιο ζωντανή και παραστατική.

Τι τονίζουν τα λόγια του ειδώλου της Ελένης;

Τα λόγια του ειδώλου της Ελένης τονίζουν:

Α. Ότι αυτό υπήρξε όργανο και μέσο για την πραγματοποίηση της επιθυμίας των θεών (στ. 673 «ξεγελασμένοι από της Ήρας τα έργα»)

Β. Ότι ο Τρωικός πόλεμος έγινε για ένα είδωλο, για μια σκιά (στ. 674-675 «νομίζοντας πως την Ελένη ο Πάρης κρατούσε, όμως καθόλου δεν την είχε»). Εδώ ο ποιητής με το στόμα του ειδώλου καταδικάζει έμμεσα τον Τρωικό πόλεμο παρουσιάζοντας τους Έλληνες και τους Τρώες ν'αγωνίζονται για μάταια πράγματα.

Γ. Ότι η Ελένη δεν έχει σχέση με όσα της αποδίδουν (στ. 679-680) «*Κι η δύσμοιρη Ελένη που δε φταίει, φορτώθηκε τις ντροπιασμένες φήμες*». Εδώ το είδωλο αποκαθιστά την τιμή και την αξιοπρέπεια της Ελένης, κάτι πολύ σημαντικό. Ίσως είναι η σημαντικότερη δικαίωση της αληθινής Ελένης.

Τι εννοεί το «είδωλο» της Ελένης λέγοντας «αφού έμεινα όσο χρειαζόταν, τώρα που τελείωσα της μοίρας τα γραμμένα, στους ουρανούς πηγαίνω στο γονιό μου» (στ. 676-678);

Το «είδωλο» της Ελένης στους στίχους 676-678 εννοεί ότι τώρα πηγαίνει στους ουρανούς κοντά στο γονιό της. Δηλαδή στο Δία, αφού πρώτα έμεινε όσο χρειαζόταν και τελείωσε την αποστολή του. Ο ποιητής διατήρησε το μοτίβο του «ειδώλου» μέχρι το σημείο αυτό, στο οποίο εκπληρώνονται τα σχέδια των θεών (του Δία, της Ήρας, της Αφροδίτης).

Ποιες σκηνές από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια θυμίζει το περιστατικό των στίχων 681-683 («χαίρε της Λήδας κόρη...φτερά δεν ήξερα πως έχεις»); Πώς αξιολογείται αυτή η σκηνή;

Ο βιαστικός Αγγελιαφόρος δεν πρόσεξε ότι δίπλα του ήταν η Ελένη. Μόλις αντιλαμβάνεται την παρουσία της Ελένης, της λέει ότι δεν ήξερε πως έχει φτερά, αντίθετα πίστευε ότι το είδωλο έχει φτερά.

Η σκηνή αυτή θεωρείται από τις πιο ευρηματικές στην ευριπίδεια δραματουργία και ένα πραγματικά γοητευτικό σημείο, ενώ άλλοι την κατατάσσουν στα κωμικά στοιχεία του έργου.

Το περιστατικό των στίχων έχει σχέση με τις λεγόμενες «θεϊκές επιφάνειες» που παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Πάντως, τις περισσότερες φορές οι θεοί καλύπτονται από ομίχλη και παρουσιάζονται στο πρόσωπο που θέλουν. Στην Ο της Ιλιάδας (307-310), ο Απόλλωνας αποκαλύπτεται στον Έκτορα καλυπτόμενος από σύννεφο.

Επίσης, στη ραψωδία α 110 της Οδύσσειας, η Αθηνά με τη μορφή του Μέντη επισκέπτεται τον Τηλέμαχο στην Ιθάκη, για να τον συμβουλευσει να πάει στην Πύλο στο Νέστορα για να ρωτήσει για τον πατέρα του Οδυσσέα.

Με το στίχο 682 «τους έλεγα ... στ'άστρα» ο Αγγελιαφόρος σαρκάζει την ίδια του την άστοχη σκέψη και βρίσκει το θάρρος να επιπλήξει την Ελένη για τη συμπεριφορά της ως προς το ότι έχει προκαλέσει πολλά βάσανα και να τονίσει ότι δε θα της επιτρέψει να προκαλέσει άλλες συμφορές. Βρίσκεται σε πλάνη νομίζοντας ότι μπροστά του είναι η Ελένη της Τροίας που πέταξε από τη σπηλιά και ήρθε στο παλάτι, δημιουργώντας έτσι τραγική ειρωνεία.